

LIETUVOS SKAUTŲ ORGANIZACIJOS ŽENKLELIAI 1918–1940 M.

EDUARDAS REMECAS

Įvadas. Vaikus ir jaunimą ugdytusi skautų organizacija buvo sukurta XX a. pradžioje anglų generolo Roberto Baden-Powellio (1857–1941). Po Pirmojo pasaulinio karo skautizmo idėjos ėmė plisti daugelyje pasaulio šalių. Lietuvoje šios organizacijos idėjas pradėjo skleisti karininkas Petras Jurgėla-Jurgelevičius (1901–1992). 1918 m. spalio mėnesį Vilniuje buvo įsteigtas pirmasis skautiškas vienetas Lietuvoje, o 1919 m. – Kaune. Vėliau sukurta ir organizacija. 1922–1925 m. skautų organizacija vadinosi Lietuvos skautų asociacija (LSA), 1925–1930 m. – Lietuvos skautų brolija (LSB), o nuo 1930 m. rugsėjo – Lietuvos skautų sąjunga (LSS). Trumpą laikotarpį – nuo 1925 m. gegužės 28 d. iki 1927 m. kovo 18 d. – Lietuvoje savarankiškai veikė ir Lietuvos jūrų skautų sąjunga¹. Nuo 1925 m. skautus pradėjo globoti Lietuvos prezidentas Aleksandras Stulginskis (1885–1969). Nuo 1928 m. rudens jiems leista laisvai veikti mokyklose. Nuo 1930 m. spalio 1 d. skautų sąjunga pateko Lietuvos švietimo ministerijos globon, o jos šefu tapo prezidentas Antanas Smetona (1874–1944). Iki 1930 m. dėl skautų ideologijos, kurių šūkis yra „Dievui, Tėvynei, artimui“, organizacijoje labai svarbų vaidmenį vaidino Katalikų Bažnyčia. Nemaža dalis kunigų subūrė, ugdė ir globojo skautus. Tačiau nuo 1931 m. oficialus Bažnyčios požiūris į skautus kardinaliai pasikeitė. Tai sąlygojo valstybės įsikišimas į jaunimo ugdymą. Tautininkų vyriausybė uždraudė Bažnyčios ir kitų politinių partijų sukurtų organizacijų veiklą mokyklose, palikdama tik skautus, o vėliau ir šaulius. Visi mokiniai turėjo būti ugdomi tik tautininkų suformuotais principais. Bažnyčios nušalinimas nuo mokinių veiklos ir valstybės pasirinkimas remti skautus sąlygojo kardinalų Bažnyčios požiūrio į skautus pokytį. Nuo 1931 m. pagrindinė skautų globa perėjo valstybei, o pagrindiniais vienetų steigėjais ir rėmėjais tapo mokytojai ir jaunesni karininkai. Gavusi gerokai didesnę valstybės rėmimą, skautų organizacija finansiškai sustiprėjo

¹ Petras Jurgėla, *Lietuviškoji skautija*, [Brooklyn, N.Y.], 1975, p. 192, 202.

ir ėmė ženkliai gausėti. Lietuvos skautų sąjungoje narių skaičius nuo apie 3000 1930 m., padidėjo iki apie 16 000 (po 8000 skautų ir skaučių) asmenų 1940 m.

Atskirų publikacijų, skirtų nepriklausomo Lietuvos laikotarpio skautų organizacijos ženkleliams, iki šiol nebuvo. Pirmasis apie Lietuvos skautų ženklelius 1993 m. informaciją pateikė kolekcininkas Algimantas Astikas (1929–1990). Knygos katalogo, skirto tarpukario Lietuvos apdovanojimams ir ženkleliams, autorius aprašė skautų ženklelių išvaizdą ir žinomus jų variantus². 2009 m. pasirodžiusioje knygoje *Pasaulio skautijai – 100 metų* buvo publikuoti tik ženklelių vaizdai su trumpais aprašais³. Vos kiek plačiau apie ženklelius buvo parašyta Vaidos Sirvydaitės-Rakutienės publikacijoje⁴. Tačiau visuose paminėtuose darbuose, taip pat ir atskirai publikuojant vieną ar kitą ženklelį, galime pastebėti platų jų datavimą – XX a. trečias ketvirtas dešimtmetis. Taip pat nerasime informacijos apie tai, kas ir kada kūrė bei gamino ženklelius, kokia buvo jų savikaina, kokie pagaminti kiekiai. Tad išsamių šiai temai skirtų tyrimų iki šiol nebuvo.

Šio straipsnio tikslas – susisteminti visų tarpukario Lietuvos skautų ženklelių istoriją, išsiaiškinti ir atskleisti nežinomus faktus apie ženklelių kūrimą ir gamybą, nustatyti jų gamintojus ir gaminimo datas, nustatyti kiek buvo pagaminta ženklelių ir ištaisyti ankstesnių autorių pateiktą neteisėną informaciją.

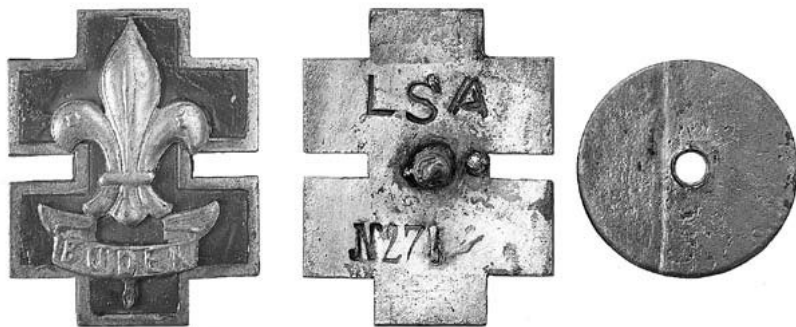
Rengiant straipsnį pagrindiniai šaltiniai buvo Lietuvos centriniame valstybės archyve saugomos Lietuvos skautų sąjungos bylos (F 576), taip pat to laiko periodinė spauda. Straipsnis yra suskirstytas į atskirus skyrius pagal skautų priklausomybę ir poskyrius apie stovyklą ir nepatvirtintus bei neišleistus skautiškus ženklelius.

Bendri skautų ir skautų brolijos ženkleliai. Pirmoji skautų draugovė buvo įsteigta 1918 m. lapkričio 1 d. Vilniuje. Iki 1935 m. kovo 9 d. skautai ir skautės veikė kartu. Vėliau, atsiskyrus skautėms, buvo sukurta skautų brolija. 1922 m. pirmą kartą buvo nustatyta skautų uniforma. Vėliau ji ne kartą

² Algimantas Astikas, *Lietuvos ordinais, medaliai ir ženkleliai 1918–1940*, Vilnius: Mintis, 1993, p. 188–201.

³ *Pasaulio skautijai – 100 metų*, sudarytojos ir įžanginio straipsnio autorės Rita Škiudienė, Vaida Sirvydaitė-Rakutienė, Kaunas: Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, 2009, p. 35, 49, 51, 53, 68–70.

⁴ Vaida Sirvydaitė-Rakutienė, „Pasaulio skautijai – 100 metų“, in: *Numizmatika 7–8, Metraštis 2006–2007*, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2008, p. 347–353.

1 iliustracija. Lietuvos skautų asociacijos ženklelis. 1922–1925. Žalvaris, sidabruotas, raudonas emalis. Dydis 34 × 26 mm

keista – 1925, 1928, 1938 m. Skautai turėjo savo vėliavas ir ženklelius, kurių išvaizda taip pat ne kartą buvo keista. Skautų narių skaičius nuo 1919 iki 1930 m. išaugo nuo 80 iki 2270 asmenų⁵. 1939 m. lapkričio 5 d. jų buvo priskaičiuota 3773 asmenys, o Brolijai priklausė 7000 narių – jaunųjų skautų, skautų, jūrų skautų, skautų vyčių, studentų ir vadų⁶.

Astiko sudarytame kataloge galime pamatyti keturių pavyzdžių skautų ženklelių, kurie skirstomi ir į įvairius variantus pagal pagaminimo medžiagą⁷. Vienas ženklelis (dvigubas kryžius su lelija) yra datuotas iki 1930 m., o likusieji nedatuoti. Deja, bet archyvinių bylų iki 1930 m. beveik nėra, tad apie to laiko ženklelius galime sužinoti tik iš spaudos ir nuotraukų.

Pirmasis skautų ženklelis buvo sidabrinis vytis apskritime, nešiotas ant krūtinės⁸. 1920 m. Petras Jurgėlevičius (Jurgėla) skautų ženklelį aprašė kaip tris lelijos lapelius⁹. Tai buvo pasaulinio skautų judėjimo ženklelis, kurio vidurinis lapelis reiškė kompasą rodyklę, rodančią tikrąjį skauto kelią. Susikūrus Lietuvos skautų asociacijai 1922 m. balandžio pabaigoje – gegužės mėnesio pradžioje, laikinasis vyriausias štabas patvirtino naują asociacijos ženklelį – lelija ant Vyčio (dvigubo) kryžiaus (ilustracija Nr. 1)¹⁰. Taip pat buvo priimtas ir kitas ženklelis – lelija su Vyčio (dvigubu) kryžiumi viduriniame lapelyje (ilustracija Nr. 2). Jurgėla vietoje jo siūlė savo nupieštą

⁵ Petras Jurgėla, *op. cit.*, p. 28.

⁶ *Skautų aidas*, Kaunas, 1940, Nr. 5, p. 99.

⁷ Algimantas Astikas, *op. cit.*, p. 188–189, 191–192, Nr. 1–2, 5–6.

⁸ Petras Jurgėla, *op. cit.*, p. 106.

⁹ Petras Jurgėlevičius, „Pirmieji skauto žingsneliai“, in: *Ateitis*, Kaunas, 1920, Nr. 9, p. 185.

¹⁰ Pranešimai, in: *Skautas*, Kaunas, 1922, Nr. 1, p. 7.

projektą – leliją su Vyčiu skydelyje, bet jo projektui dauguma nepritarė¹¹. Iš 1922 m. nustatytos skautų uniformos aprašymo sužinojome, kad Lietuvos skautų asociacijos ženklas – lelija ant Vyčio (dvigubo) kryžiaus nešiotas virš kairiosios marškinių ar švarko kišenės. Lelija nešiota skrybėlėje: II laipsnio skautas nešiojo varinį ženklelį, I laipsnio – žalvarinį, skiltininkas,

2 iliustracija. Lietuvos skautų asociacijos ir brolijos ženklelis. 1922–1929. Naujasidabris. Dydis 30 mm

paskautininkas, skautininkas ir vyresnysis skautininkas – sidabrinį, vyriausias skautininkas – auksinį¹². Priklausomai nuo užimamų pareigų, po ženkleliu buvo dedama spalvota rozetė arba spalvintas kryžius. Anot Jurgėlos, pirmasis ženklelis (didelis) galiojo apie 5 mėnesius¹³. 1925 m. uniforma ir ženklai buvo kiek pakeisti. Ženklelį kepurėje jau galėjo nešioti ir III laipsnio skautai. Visi skautai kepurėje nešiojo vienodą (mažą) oksiduotą ženklelį, skiltininkas, vyresnysis skiltininkas ir vyr. skautininkas – sidabrinį,

o vyriausias skautininkas ir skautų vadas – auksinį. Taip pat buvo įvestos ir metų buvimo organizacijoje oksiduotos žvaigždutės – metų (be apskritimo) ir penkerių metų (su apskritimu)¹⁴.

1927 m. Kauno tuntininkas dailininkas Antanas Žmuidzinavičius (1876–1966) štabo posėdyje pasiūlė organizacijai pakeisti lelijos ženklą jį sutautinant. Darbą atlikti buvo pavesta Kauno meno mokyklos mokiniams¹⁵. Vieną iš tokio sulietuvinto ženklelio pavyzdį pasiūlė tais pačiais metais Meno mokyklą baigęs Jonas Buračas (1898–1977)¹⁶. Tačiau jokių esminių pokyčių ženklų išvaizdoje padaryta nebuvo. 1928 m. vėl pakeitus uniformą, pokyčiai įvyko ir ženklelių nešiojime. Visiems skautams buvo numatyta kepurėje

¹¹ Petras Jurgėla, *op. cit.*, p. 50.

¹² Lietuvos skautų uniforma, in: *Skautas*, Kaunas, 1922, Nr. 1, p. 3–4.

¹³ Petras Jurgėla, *op. cit.*, p. 50.

¹⁴ L. S. A. vyriausio štabo nustatyta Lietuvos skautų uniforma, in: *Skautų aidas*, Kaunas, 1925, Nr. 19, p. 3–4.

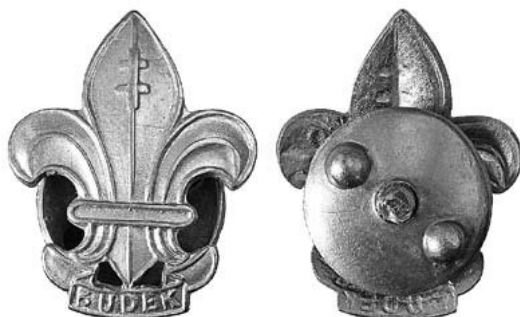
¹⁵ Tautinė lelija, in: *Skautų aidas*, Kaunas, 1927, Nr. 3, p. 13.

¹⁶ Lietuvos skautų brolijos ženklelis (projektas), in: *Skautų aidas*, Kaunas, 1927, Nr. 4, p. 12.

nešioti Brolijos ženklelį, o paskautininkams – ant kairės kišenės LSB ženklelį ant raudono emaliuoto sidabriniais kraštais dvigubo kryžiaus, skautininkams – tokį patį ženklelį su žaliu emaliu, vyresniesiems skautininkams – su baltu emaliu, vyriausiems skautininkams – su auksiniu ženkleliu oksiduotame (juodame) kryžiuje, ir skautų vadui – auksinį ženklelį auksiniame kryžiuje su juodais kraštais¹⁷. Ar šie ženkleliai buvo pagaminti – duomenų neturime. Pažymėtina, kad iki to laiko, kai 1931 m. buvo pradėti gaminti ir įteikinti skautiški apdovanojimai, Lietuvos skautų brolija aukščiausias pareigas užimantiems užsienio asmenims įteikinėjo auksinius skautiškus ženklelius. Yra žinoma, kad 1928 m. tokie ženkleliai buvo įteikti Latvijos skautų vadovui Kārliui Goppersui (1876–1941), Švedijos skautų vadovui Ebbei Lieberathui (1871–1937) ir visų skautų vadui Robertui Baden-Powellui (1857–1941)¹⁸.

Kas buvo visų šių ženklelių gamintojais, kiek jų buvo pagaminta ir už kiek jie buvo parduodami, jokių duomenų rasti nepavyko. Vis dėlto galima manyti, kad ankstyvuosius ženklelius gamino Karo invalidams šelpti komiteto įmonės graverių dirbtuvės, nes 1927 m. *Skautų aide* matome jų reklamą. Joje nurodoma, kad Lietuvos kariuomenės invalidų krautuvėje galima gauti skautišką uniformą, skautiškus diržus, skrybėlių ir kitų dalykų¹⁹. Šios dirbtuvės savo veiklą pradėjo nuo 1923 m.

1930 m. priimtame Lietuvos skautų brolijos statute matome naujos išvaizdos skautų ženklelį – trys surišti lelijos lapeliai, kurių viduriniajame yra dvigubas kryžius ir lapelių apačioje kaspinėlis su užrašu „Budėk“ (ilustracija Nr. 3). Šie ženkleliai buvo vadinami *lelijėlėmis*. Ženklelis turėjo būti nešiojamas ant kairės kišenės, o skautininkų – kaklaraištyje²⁰. Taip pat, kaip nurodyta 1938 m.

3 iliustracija. Lietuvos skautų brolijos ženklelis. 1932–1937. Naujasidabris. Dydis 22 × 17 mm. Karo invalidams šelpti komiteto įmonės graverių dirbtuvės

¹⁷ L. S. B. vyriausio štabo nustatyta Lietuvos skautų uniforma ir jos dėvėjimo taisyklės, in: *Skautų aidas*, Kaunas, 1928, Nr. 2, p. 11–12.

¹⁸ „Kelionė į Švediją“, in: *Skautų aidas*, Kaunas, 1928, Nr. 1, p. 15.

¹⁹ *Skautų aidas*, Kaunas, 1927, Nr. 4, p. 18b.

²⁰ *Lietuvos skautų brolijos statutas ir jo priedai*: [priimta 1930 V.D. m. balandžio m. 14 d.], Kaunas, 1930, p. 28, 74.

uniformos aprašyme, ženklelis buvo nešiojamas ir įsegtas į kepurę²¹. Naujo pavyzdžio ženkleliai buvo pagaminti ir gauti 1931 m. sausio 3 d.²²

Naujuosius organizacijos ženklelius iš pradžių gamino Juozo Gerštyko firma²³. Pagal 1931 m. sausio 3 d. sąskaitą šioje firmoje buvo pagaminta: 175 vnt. alpakinių²⁴ *lelijėlių* su veržlelėmis už 105 Lt (po 0,6 Lt), 25 vnt. alpakinių *lelijėlių* su adatėlėmis už 12,5 Lt (po 0,5 Lt); 1 auksinė *lelijėlė* už 20 Lt²⁵. Vasario 9 d. už 480 Lt buvo gauta dar 800 vnt. alpakinių sidabruotų *lelijėlių* su veržlelėmis²⁶, o birželio-liepos mėnesiais dar 400 vnt. su veržlelėmis²⁷. Pagal 1931 m. kovo 24 d. sąskaitą buvo pagaminta ir 20 vnt. sidabrinėlių *lelijėlių* už 60 Lt (po 3 Lt)²⁸, o pagal lapkričio 23 d. – 7 vnt. auksinių už 100 Lt²⁹. Tad iš viso 1931 m. buvo pagaminta 1400 vnt. balto metalo, 20 vnt. sidabrinėlių ir 8 vnt. auksinių ženklelių.

Pagal 1932 m. balandžio 4 d. sąskaitą kovo mėnesį Gerštyko firmoje buvo pagaminta dar 100 vnt. ženklelių³⁰, o nuo tada ženklelių gamybą perėmė Karo invalidams šelpti komiteto įmonės graverių dirbtuvės. Jose ženkleliai buvo gaminti kiek brangiau. Pagal 1932 m. gegužės 17 d. sąskaitą už 30 vnt. ženklelių sumokėta 24,5 Lt (po 0,75 Lt), o gegužės 25 d. už 500 vnt. pagamintų alpakinių ženklelių su veržlelėmis – 325 Lt (po 0,65 Lt)³¹. Šiose dirbtuvėse ženkleliai buvo gaminti ir vėliau. Yra išlikę 1935 ir 1937 m. sąskaitų išrašai, bet juose nėra duomenų kiek, kokių ir kokiomis kainomis buvo pagaminta ženklelių. Pavyzdžiui, 1935 m. už *lelijėles* buvo sumokėta 105 Lt, o už įvairius skautiškus ženklus – 230,6 Lt³²; 1937 m. sumokėta

²¹ Dabartinės skautų uniformos aprašymas, in: *Skautų aidas*, Kaunas, 1938, Nr. 5–6, p. 127.

²² Centre, in: *Skautų aidas*, Kaunas, 1931, Nr. 1, p. 1a.

²³ Žymaus Kauno graverio Juozo Gerštyko (1888–1929) firmą po jo mirties perėmė žmona graverė Anastazija Gerštykienė. Graviravimo darbus ji dirbo iki 1935 m.

²⁴ Alpaka (*alpaca*) – naujasidabris – vario lydinys su nikeliumi, dažnai ir su cinko priedu. Vienas iš dažnų naujasidabrio variantų sudarytas iš 60% vario, 20% nikelio ir 20% cinko.

²⁵ LSS susirašinėjimas ūkio reikalais, 1931, in: *Lietuvos centrinis valstybės archyvas* (toliau – LCVA), f. 576, ap. 3, b. 48, l. 41.

²⁶ *Ibid.*, l. 3, 63.

²⁷ Sąskaita, 1931-06-17: 200 vnt. (po 0,6 Lt) už 120 Lt; Sąskaita, 1931-07-01: 200 vnt. (po 0,6 Lt) už 120 Lt., in: *Ibid.*, l. 322, 358.

²⁸ *Ibid.*, l. 12, 161.

²⁹ LSS pajamų ir išlaidų dokumentai, 1932, in: LCVA, f. 576, ap. 3, b. 64, l. 215.

³⁰ *Ibid.*, l. 218.

³¹ Sąskaita, 1932-05-17, in: *Ibid.*, l. 82, 92.

³² LSS kasos knyga, 1935, in: LCVA, f. 576, ap. 1, b. 365, l. 4–37.

apie 550 Lt³³. Nežinia kada, nes archyvuose šaltiniuose to rasti nepavyko, ženklelių gamybą perėmė firma „Graviūra“³⁴. Kad ženkleliai buvo gaminti šioje firmoje mes žinome iš ženklelių su veržlėmis, ant kurių yra šios firmos pavadinimas. Archyvuose šaltiniuose yra žinių, kad „Graviūra“ 1940 m. gamino skaučių ženklelius – *rūteles*. Pagal žinomas sumažintas ženklelių pardavimo kainas „Graviūra“ ženklelius tikrai gamino ir 1939 m., o gal ir 1938 m.

Naujasis skautų ženklelis iš pradžių buvo parduodamas po 1 Lt, o vyriausio skautų štabo nario ar tuntininko auksinis ženklelis po 5 Lt³⁵. Nuo 1934 m. kainas pradėta mažinti – paprastas ženklelis kainavo 0,9 Lt, paaukuotas tuntininko – 2,5 Lt³⁶; 1935 m. paaukuotas tuntininko – 1,5 Lt³⁷; 1936 m. paprastas ženklelis – 0,8 Lt³⁸; 1939 m. paprastas ženklelis – 0,65 Lt, pasidabruotas – 0,8 Lt, auksinis tuntininko – 3,5 Lt³⁹. Tikėtina, kad paaukuoti tuntininkų ženkleliai galėjo būti pagaminti 1932 m. po 0,75 Lt. Pagal 1933 m. rugsėjo 15 d. skautiškų reikmenų tiekimo skyriaus perdavimo-priėmimo aktą jų savikaina buvo nurodyta tik 0,8 Lt⁴⁰. Šių ženklelių pagaminimą, matyt, sąlygojo per didelė auksinių ženklelių kaina. Auksinių ženklelių 1935 m. liepos 4 d. skautų sąjungoje dar buvo likę 6 vnt.⁴¹ Tikėtina, kad vienas buvo padovanotas skautų vadui prezidentui Antanui Smetonai, o kitą galėjo gauti vyriausias skautininkas Juozas Šarauskas (1894–1941). Astikas savo kataloge tokios didelės ženklelių įvairovės neminėjo, bet matome, kad jie buvo pagaminti auksiniai (1931), paaukuoti (1932–1939), sidabriniai (1931), pasidabruoti (apie 1937) ir balto metalo. 1939 m. minimi auksiniai ženkleliai, galbūt, buvo tik paaukuoti, nes jų pardavimo kaina nelabai skyrėsi nuo pagamintų 1932 m., o taip pat 1940 m., likvidavus Lietuvos skau-

³³ LSS Tiekimo skyriaus kasos knyga, 1937, in: LCVA, f. 576, ap. 3, b. 312, l. 2–27.

³⁴ Tai Edvardo Kelbausko ir Antano Pranckevičiaus antspaудų ir graviūrų dirbtuvė, įkurta 1935 m. pavadinimu „Gravelit“, o nuo 1938 m. tapusi „Graviūra“.

³⁵ Skautiškų reikmenų tiekimo skyriaus kainoraštis Nr. 1, in: *Skautų aidas*, Kaunas, 1931, Nr. 18, p. 16.

³⁶ Kainaraštis, in: *Skautų aidas*, Kaunas, 1934, Nr. 1, p. 24a.

³⁷ Ženklių bei uniformos dalių kainaraštis, in: *Skautų aidas*, Kaunas, 1935, Nr. 3, p. 59.

³⁸ Skaut. reikm. tiekimo skyriuje, in: *Skautų aidas*, Kaunas, 1936, Nr. 9, p. 258.

³⁹ Jau laikas susirūpinti!, in: *Skautų aidas*, Kaunas, 1939, Nr. 4, p. 103.

⁴⁰ LSS skautiškų reikmenų tiekimo skyriaus perdavimo-priėmimo aktai, 1933–1935, in: LCVA, f. 576, ap. 5, b. 19, l. 1.

⁴¹ *Ibid.*

tų sąjungą, apskaitoje buvo likę neišparduotų 30 vnt. *lelijėlių*, pavadintų geltonomis⁴².

Be metalinių ženklelių buvo pagaminta ir gintarinių *lelijėlių*. Pirmą kartą jų pagaminta 1933 m. vasarą Palangos skautų sąskrydžiui⁴³. Tikėtina, kad šiuos ženklelius gamino Brolių M. ir G. Kanų dirbtuvė Palangoje. Archyvinėse bylose yra šios dirbtuvės 1935 m. išrašytos keturios sąskaitos už *lelijėles* ir *rūteles*, bet nenurodant nei pagaminto kiekio, nei vieneto kainų. Iš viso sumokėta 174,7 Lt⁴⁴. Bet iš 1935 m. liepos 4 d. sąjungos tiekimo skyriaus apyskaitos sužinome, kad dar buvo likę 16 gintarinių *lelijėlių*, kurių savikaina 1,8 Lt⁴⁵. Pagal 1937 m. gruodžio mėn. 31 d. tiekimo skyriaus prekių sąrašą gintarinių *lelijėlių* su veržle savikaina buvo 1,08 Lt ir jų buvo 30 vnt.⁴⁶ Tais metais Brolių Morducho ir Geršono Kanų dirbtuvė pagamino naujų ženklelių už 96,1 Lt⁴⁷, o tai būtų apie 90 vnt. *lelijėlių* ir *rūtelių*. 1934 m. gintariniai ženkleliai buvo pardavinėjami po 2 Lt⁴⁸, o jau nuo 1936 m. – po 1,5 Lt⁴⁹.

Archyvinėse bylose yra ir įdomios informacijos apie gintarinių ženklelių gamybą. 1933 m. spalio 27 d. skautų Užsienio dalies vedėjas raštu kreipėsi į gintarinių ženklelių gamintoją nurodydamas, kad 1933 m. Palangos sąskrydyje aukštiesiems svečiams (prezidentui, prezidentienei, Baden-Powellui, iš viso 12 asmenų) buvo išdalintos „gintarinės“ *lelijėles* su pažymėjimais, nurodant, kad tai tikras Lietuvos gintaras. Tačiau, anot jo, tie ženkleliai nėra gintariniai, o tik imitacija, kuri po trumpo laiko pajuoduos ir prašo tai atitaisyti – pagaminant tikro gintaro ir nusiųsti svečiams su atsprašymu. Į tai gamintojas paaiškino, kad gintaras yra labai trapus ir iš gintaro *lelijėles* nebus simetriškos formos ir sunkiai išgraviruojamos, užsakyti galima, bet nebus dailios, nes reikalingas prityręs drožinėtojas⁵⁰. Didžioji dalis žinomų ženklelių ir yra pagaminta iš gintaro imitacijos (skaidrūs), o ne tikro gintaro.

⁴² LSS turto perėmimo aktas, 1940, in: LCVA, f. 576, ap. 2, b. 183, l. 20.

⁴³ Išleistas Palangos skautų sąskrydžio ženklelis, in: *Lietuvos aidas*, Kaunas, 1933-08-05, Nr. 175, p. 5.

⁴⁴ LSS kasos knyga, 1935, l. 13, 28–29, 38.

⁴⁵ LSS skautiškų reikmenų tiekimo skyriaus perdavimo-priėmimo aktai, 1933–1935, b. 19, Nr. 73.

⁴⁶ LSS Tiekimo skyriaus kasos knyga, 1937, Nr. 81.

⁴⁷ Sąskaita, 1937-09-15, in: *Ibid.*, l. 24.

⁴⁸ *Skautų aidas*, Kaunas, 1934, Nr. 13, p. 256b.

⁴⁹ Vyr. skautų štabo tiekimo skyriuje, in: *Skautų aidas*, Kaunas, 1936, Nr. 4, p. 113.

⁵⁰ LSS piniginių apyskaitos dokumentai, 1931–1933, in: LCVA, f. 576, ap. 3, b. 87.

Be organizacijos ženklelių buvo gaminta ir kitokių metalinių ženklų. Pirmiausia, tai jau minėtos, 1925 m. įvestos metų buvimo organizacijoje žvaigždutės. Jų išvaizda iki 1940 m. nekito. Metinės žvaigždutės buvo balto metalo trikampėliai, o penkerių metų – to pat metalo trikampėliai apskritime. 1931–1932 m. žvaigždutes gamino Anastazija Gerštykienė: metines po 0,08–0,1 Lt, penkiametes – po 0,25 ir 0,4 Lt⁵¹. Nuo 1932 m. birželio mėnesio užsakymą perėmė Karo invalidams šelpti komiteto įmonės graverių dirbtuvės. Jose, pagal sąskaitas, žvaigždutės buvo gamintos iki 1937 m. Jų kainos įvairavo: 1932 m. metinės gamintos po 0,1 Lt, penkerių – po 0,4 Lt⁵². 1940 m. likviduojant Lietuvos skautų sąjungą, likusios žvaigždutės buvo vertintos po 0,2 Lt, o apskritime – po 0,45 Lt⁵³. Parduodant žvaigždutes jų kainos taip pat įvairavo: 1931 m. be ratelio – 0,15 Lt, su rateliu – 0,4 Lt, 1933–1935 m. su rateliu – 0,5 Lt, 1936 m. su rateliu – 0,4 Lt⁵⁴.

Dar vieni ženklai, kurie jokiuose dabartiniuose šaltiniuose neminėti ir apie kuriuos beveik nieko nebuvo žinoma, – tai monogramos. Archyvinėse bylose yra minima, kad 1932 m. Gerštykienė balandžio-birželio mėnesiais pagamino šešis sidabrinis ženklus kepurėms – monogramas (vnt. kaina 5 Lt)⁵⁵. 1935 m. 11 ženklų skautininkams prie fetrų (skrybėlės) pagamino graveris Pilypas Ivanovas (vnt. kaina 4 Lt)⁵⁶. 1937 m. jam sumokėta dar 12 Lt⁵⁷. Tikėtina, kad šių ženklų buvo pagaminta ir vėliau, nes jie paminėti 1938 m. uniformos aprašyme: skautininkų fetras apjuostas 3 cm pločio tulpių rašto juostele, kairėje pusėje surišama ir surišimo vietoje įsegamas ženklas su Lietuvos skautų sąjungos inicialais⁵⁸.

⁵¹ LSS susirašinėjimas ūkio reikalais, 1931, l. 322; LSS pajamų ir išlaidų dokumentai, 1932, l. 218.

⁵² LSS pajamų ir išlaidų dokumentai, 1932, l. 135, 169, 190.

⁵³ LSS Turto perėmimo aktas, 1940, l. 20.

⁵⁴ Skautiškų reikmenų tiekimo skyriaus kainoraštis Nr. 1, p. 16; Skautiškų reikmenų tiekimo skyrius, in: *Skautų aidas*, Kaunas, 1933, Nr. 3, p. 42a; Ženklų bei uniformos dalių kainoraštis, in: *Skautų aidas*, Kaunas, 1935, Nr. 3, p. 59; Vyr. skautų štabo tiekimo skyriuje, in: *Skautų aidas*, Kaunas, 1936, Nr. 4, p. 113.

⁵⁵ LSS vyriausio štabo ūkio dalies kasos pinigų žurnalas, 1930–1933, in: LCVA, f. 576, ap. 3, b. 22, l. 25, 35.

⁵⁶ LSS kasos knyga, 1935, l. 2, 24.

⁵⁷ LSS tarybos pirmijos kasos knyga, 1937, in: LCVA, f. 576, ap. 1, b. 370, l. 18.

⁵⁸ Dabartinės skautų uniformos aprašymas, in: *Skautų aidas*, Kaunas, 1938, Nr. 5–6, p. 127.

Skaučių ženkleliai. Pirmoji skaučių draugovė įsisteigė 1918 m. gruodžio 15 d. Vilniuje, vėliau – 1920 m. Kaune, Panevėžyje, Rietave. Iš pradžių skautai su skautėmis veikė kartu, o nuo 1935 m. kovo 9 d. Skaučių seserija nuo skautų brolijos atsiskyrė. Atskira uniforma skautėms pirmą kartą buvo nustatyta 1928 m., o po atsiskyrimo 1935 m. nustatyta nauja. Skautės turėjo savo vėliavas ir ženklelius. Skaučių narių skaičius nuo 1930 iki 1935 m.

4 iliustracija. Lietuvos skautų sąjungos skaučių ženklelis. 1929?–1937. Naujasidabris, žalias emalis. Dydis 19 × 15 mm

išaugo nuo 804 iki 3078 asmenų⁵⁹. 1940 m. buvo priskaičiuota virš 8000 skaučių.

Skaučių ženklelis 1930 m. statute aprašytas taip: ženklelį sudaro trys stilizuoti rūtos lapeliai, kurių viduriniame yra vyties (dvigubas) kryžius, o lapelių apačioje kaspinėlis su užrašu „BUDĖK“ (iliustracija Nr. 4)⁶⁰. Dėl savo išvaizdos ženklelis buvo vadinamas tie-

sio *rūtele*. Jis buvo tautiškumo, tyros širdies, dorovingumo simbolis⁶¹. Nuo 1935 m. ženklelis buvo nešiojamas kairėje kepurės pusėje – balta *rūtelė*, ir kairiajame švarko atlape (skautininkės) arba kairiojoje marškinių kišenėje (skautės) – žalia *rūtelė*⁶². Astiko kataloge yra aprašyti trijų variantų ženkleliai: su tamsiai žalia emale, be emalės ir gintariniai⁶³.

Įvairioje literatūroje ne kartą buvo nurodyta, kad skaučių ženklelis sukurtas 1929 m., bet jo autorystė nežinoma. Iš archyvinių šaltinių galime sužinoti, kad atskiru skaučių ženkleliu pradėta rūpintis dar 1928 m. Tų metų spalio 4 d. posėdžio metu dėl ženklelio projekto buvo nutarta kreiptis į skautininkę gydytoją Dominiką (Domą) Kesiūnaitę (1903–1964)⁶⁴. Ženklelio klausimas dar kartą svarstytas 1929 m. sausio 22 d. posėdyje, kur buvo nutarta pateikti skilčių gairelių ir skaučių ženklelių projektus⁶⁵. Ženklelio

⁵⁹ Petras Jurgėla, *op. cit.*, p. 235.

⁶⁰ *Lietuvos skautų brolijos statutas ir jo priedai*, p. 28.

⁶¹ „Skaute, brangink savo ženklą!“, in: *Vadovė*, Kaunas, 1934, Nr. 1, p. 18.

⁶² Uniformos, in: *Vadovė*, Kaunas, 1935, Nr. 1, p. 17–18.

⁶³ Algimantas Astikas, *op. cit.*, p. 189–190, Nr. 3.

⁶⁴ Skaučių skyriaus posėdžių protokolas Nr. 9, 1928-10-04, in: *LCVA*, f. 576, ap. 3, b. 2, l. 25.

⁶⁵ Skaučių skyriaus posėdžių protokolas Nr. 14, 1929-01-22, in: *Ibid.*, l. 18.

projektas galėjo būti paruoštas vasario-kovo mėnesiais. Taip manyti leistų faktas, kad 1929 m. balandžio 30 d. posėdyje buvo aptartas iš Anglijos gautas laiškas, kuriame nurodyta, jog visos skautės naudoja bendrą ženklelį – dobilą, ir toks ženklelis siūlomas ir Lietuvos skautėms. Tačiau buvo nutarta pasilikti prie pirmųjų savo sumanymų ir pasirinkti ženklelį „Rūta“, kurio projektas jau paruoštas⁶⁶. Oficialiai ženklelis *rūtelė* buvo patvirtintas 1930 m. balandžio 25 d. Lietuvos skautų brolijos suvažiavime, skaučių skyriaus posėdžio metu⁶⁷. Tačiau patys ženkleliai jau buvo pagaminti 1929 m. vasarą ir pardavinėti po 2 Lt⁶⁸.

Kas buvo pirmųjų ženklelių gamintojas ir kiek jų pagaminta, duomenų archyvuiniuose šaltiniuose nėra. Ankstyviausia žinoma sąskaita yra 1931 m. kovo 24 d., pagal kurią Gerštyko firmai už *rūteles* išmokėta 20 Lt⁶⁹. Galima manyti, kad ir pirmosios *rūtelės* buvo pagamintos ten pat. Iš kitų archyvinių šaltinių paaiškėja, kad skaučių ženkleliai buvo gaminti ne vienoje dirbtuvėje. 1932 m. pagal Gerštykienės pateiktą balandžio 19 d. sąskaitą už baltas *rūteles* buvo sumokėta 30 Lt, bet jau birželio 28 d. už 100 vnt. *rūteliių* 40 Lt sąskaitą pateikė Karo invalidams šelpti komiteto įmonė, o spalio 21 d. už 4 Lt ji pagamino dar 10 vnt. baltų *rūteliių*⁷⁰. Iš čia aiškėja, kad ženkleliai be emalės invalidų dirbtuvėse buvo gaminti po 0,4 Lt už vieną. Iš 1935 ir 1937 m. kasos knygų sužinome, kad baltas *rūteles* ir toliau gamino Lietuvos karo invalidams šelpti komiteto įmonė. Pagal 1935 m. kovo 6 d. sąskaitą buvo sumokėta 19,6 Lt už *žvaigždutes* ir *rūteles*, gegužės 10 d. – 33 Lt už *rūteles* ir *lelijėles*, o lapkričio 20 d. vien tik už *rūteles* – 15 Lt⁷¹. Pagal 1937 m. kovo 18 d. sąskaitą už *rūteles* sumokėta 20 Lt⁷².

Tad neemaliuotas *rūteles* gamino dvi dirbtuvės: 1929–1932 m. Gerštyko firma, o nuo 1932 m. – Karo invalidams šelpti komiteto įmonė. Kokia buvo ženklelių savikaina iki 1933 m. – nežinome, bet vėliau jie kainavo po 0,4 Lt. Jei tokiomis kainomis ženklelius gamino ir Gerštyko firma, tai 1931 m. jų buvo pagaminta 50 vnt., o 1932 m. – 75 vnt. Baltos *rūtelės* iš pradžių pardavinėtos po 2 Lt, vėliau jų kaina vis mažėjo: 1933 m. – 0,75 Lt⁷³,

⁶⁶ Skaučių skyriaus posėdžių protokolas Nr. 19, 1929-04-30, in: *Ibid.*, l. 13.

⁶⁷ Skaučių skyriaus posėdžių protokolas, 1930-04-25, in: *Ibid.*, l. 9.

⁶⁸ Pranešimas, in: *Skautų aidas*, Kaunas, 1929, Nr. 5–6, p. 1a.

⁶⁹ LSS Vyriausio štabo ūkio dalies kasos pinigų žurnalas, 1930–1933, l. 6.

⁷⁰ LSS pajamų ir išlaidų dokumentai, 1932, l. 219, 135, 190.

⁷¹ LSS kasos knyga, 1935, l. 7, l. 13, l. 35.

⁷² LSS Tiekimo skyriaus kasos knyga, 1937, l. 7.

⁷³ Skautiškuo reikmeniuo tiekimo skyrius, p. 42a.

1934 m. – 0,6 Lt⁷⁴, nuo 1935 m. – po 0,5 Lt⁷⁵. Iš išlikusių sąskaitų nustatyti, kiek buvo pagaminta baltų *rūtelių*, neįmanoma.

Kada buvo pagaminti pirmieji ženkleliai su emale, taip pat nėra aišku. Spauldoje 1931 m. pasirodė informacija, kad galima įsigyti *rūteles* be emalės už 0,75 Lt, o žalias su emale už 2 Lt⁷⁶. Tokios pat kainos buvo ir 1933 m.⁷⁷ Pagal 1933 m. rugsėjo 15 d. apyskaitą sąjungos tiekimo skyriuje buvo likę: žalių *rūtelių* – 18 vnt. (įkainota po 1,7 Lt), baltų *rūtelių* – 250 vnt. (įkainota po 0,3 Lt)⁷⁸. Gali būti, kad ženkleliai su emale pradėti gaminti vienu metu su ženkleliais be emalės – 1929 m. Nuo 1935 m. ženklelius su emale gamino reljefiško kalimo ir graverių dirbtuvė „Ivaza“⁷⁹. Pagal jos pateiktą 1935 m. rugsėjo 7 d. sąskaitą buvo sumokėti 45 Lt⁸⁰. Iš 1937 m. gruodžio mėnesio tiekimo skyriaus pateikto prekių sąrašo sužinome, kad šių ženklelių savikaina buvo 0,9 Lt, o jų pardavimo kaina – 1,3 Lt⁸¹. Iki kada ženkleliai buvo gaminti šioje dirbtuvėje – neaišku, bet randame žinių, kad jau 1940 m. sausio 27 d. už žalių *rūtelių* pagaminimą 49 Lt sąskaitą pateikė firma „Graviūra“. Šie ženkleliai iš skautų surinktų aukų vasario 2 d. buvo įteikti neturtingoms Vilniaus skautėms⁸². Ženkleliai buvo gaminti po 0,7 Lt, tad jų buvo pagaminta 70 vnt.

Tad žalias emaliuotas *rūteles* gamino trys skirtingos firmos: 1929?–1932 m. – Gerštyko firma⁸³, 1935–1937 m. – „Ivaza“, 1939–1940 m. – „Graviūra“. Pirmieji ženkleliai buvo gaminti po 1,7 Lt, 1935–1937 m. – po 0,9 Lt, o paskutiniai – po 0,7 Lt. Ženkleliai su emale iš pradžių pardavinėti po 2 Lt, o nuo 1935 m. – po 1,3 Lt⁸⁴. Kiek šių ženklelių buvo pagaminta, iš turimų sąskaitų nustatyti yra neįmanoma. Taip pat neįmanoma atskirti ir ženklelių pagal gamintojus, nes jie buvo prisegami žiogeliais, o ne veržlėmis, kurias atskirti yra įmanoma.

⁷⁴ Kainaraštis, in: *Skautų aidas*, Kaunas, 1934, Nr. 1, p. 24a.

⁷⁵ Pigūs skautiški ženklai, in: *Skautų aidas*, Kaunas, 1935, Nr. 16, p. 252.

⁷⁶ Skautiškų reikmenų tiekimo skyriaus kainoraštis Nr. 1, p. 16.

⁷⁷ Skautiškų reikmenų tiekimo skyrius, p. 42a.

⁷⁸ LSS skautiškų reikmenų tiekimo skyriaus perdavimo-priėmimo aktai, 1933–1935, b. 19, l. 1, Nr. 9–10.

⁷⁹ „Ivaza“ buvo graverių Pilypo Ivanovo (1883–1964) ir Samuelio Zalbergo 1934 m. lapkričio 2 d. įkurta dirbtuvė, veikusi Kaune, Gedimino g. Nr. 21.

⁸⁰ LSS kasos knyga, 1935, l. 28.

⁸¹ LSS Tiekimo skyriaus kasos knyga, 1937, Nr. 83.

⁸² LSS pajamų ir išlaidų dokumentai, 1940, in: *LCVA*, f. 576, ap. 1, b. 386.

⁸³ Taip manyti leistų faktas, kad vėliau gamybą perėmė ne Karo invalidams šelpti komiteto įmonė, o „Ivaza“.

⁸⁴ Pigūs skautiški ženklai, in: *Skautų aidas*, Kaunas, 1935, Nr. 16, p. 252.

1933 m. vasarą Palangos skautų sąskrydžiui buvo pagamintos gintarinės skaučių *rūtelės*⁸⁵. Šiuos ženklelius, tikėtina, gamino brolių Kanų dirbtuvė Palangoje. Yra likusios 1935 m. jų išrašytos sąskaitos už tais metais pagamintas *lelijėles* ir *rūteles*. 1935 m. gintarinių *rūmelių* savikaina buvo 1,8 Lt⁸⁶. 1937 m. buvo pagaminta naujų ženklelių, kurių savikaina jau buvo 1,08 Lt⁸⁷. 1934 m. gintariniai ženkleliai buvo pardavinėjami po 2 Lt⁸⁸, o jau nuo 1936 m. – po 1,5 Lt⁸⁹.

1940 m. likvidavus Lietuvos skautų sąjungą, apyskaitoje buvo likę neišparduotų 170 vnt. baltų, 36 vnt. žalių ir 21 vnt. gintarinių ženklelių⁹⁰.

Jūrų skautų ženkleliai. Pirmoji vandens skautų skiltis buvo įsteigta 1922 m. Kaune. 1922 m. kovo 12 d. buvo sudaryta pirma draugovė – Algimanto. Ji nustatė uniformą ir ženklelį. Tačiau vyriausias skautų štabo vadas jų nepatvirtino ir visa draugovė veikė atskirai nuo Lietuvos skautų asociacijos. Algimanto draugovės ženklelis buvo lelija su Gediminaičių stulpais ir inkaru (ilustracija Nr. 5). Šio ženklelio projektą sukūrė draugovės narys skautas Julius Jurgėla-Jurgelevičius (1906–1986). Ženklelis buvo nešiojamas įsegtas į jūreivišką kepurę. Ženklelis reiškė kelią per skautybę ir vartus į jūrinę Lietuvos ateitį⁹¹. 1925 m. balandžio 17–19 d. buvo įkurta Lietuvos jūrų skautų organizacija, kuri veikė atskirai nuo Lietuvos skautų asociacijos. Kartu buvo priimtas Petro Jurgėlos paruoštas uniformos ir ženklelio projektas. Ženklelis buvo lelija su vyčiu ir inkaru (ilustracija Nr. 6)⁹². 1927 m.

5 iliustracija. Jūrų skautų ženklelis. 1922–1925. Naujasidabris. Dydis 35 × 26 mm. Dailininkas Julius Jurgėla-Jurgelevičius

⁸⁵ Išleistas Palangos skautų sąskrydžio ženklelis, in: *Lietuvos aidas*, Kaunas, 1933-08-05, Nr. 175, p. 5.

⁸⁶ LSS skautišku reikmenų tiekimo skyriaus perdavimo-priėmimo aktai, 1933–1935, Nr. 73.

⁸⁷ LSS Tiekimo skyriaus kasos knyga, 1937, Nr. 81.

⁸⁸ *Skautų aidas*, Kaunas, 1934, Nr. 13, p. 256b.

⁸⁹ Tvarkingas skautas turi visus jam reikalingus skautiškus ženklus, in: *Skautų aidas*, Kaunas, 1936, Nr. 3, p. 66.

⁹⁰ LSS Turto perėmimo aktas, 1940, I. 20, Nr. 171–172, 184.

⁹¹ Petras Jurgėla, *op. cit.*, p. 187–189.

⁹² *Ibid.*, p. 192.

kovo 18 d. Lietuvos jūros skautai buvo prijungti prie Lietuvos skautų brolijos. 1928 m. buvo nustatyta jūrų skautų uniforma, kurioje ženklelis nešiotas kepurėje kaip kokarda⁹³. Pagal 1938 m. patvirtintą naują jūrų skautų uniformos projektą, visi ženkleliai buvo tik sidabrinės spalvos, vieni nešioti

6 iliustracija. Jūrų skautų ženklelis. 1931–1940. Naujasidabris. Dydis 29 × 21 mm. Dailininkas Petras Jurgėla. Karo invalidams šelpti komiteto įmonės graverių dirbtuvės

kepurėje vietoj kokardos, kiti segami kairėje marškinių kišenėje. Jų dydis – 3,5 cm⁹⁴. Pagal 1936 m. lapkričio 1 d. surašymo duomenis sajungoje buvo 479 jūros skautai, o 1939 m. lapkričio 5 d. – 20 laivų, 4 valtyis ir 545 nariai⁹⁵.

Astiko kataloge yra publikuoti trijų variantų jūros skautų ženkleliai, tačiau jie nėra datuoti⁹⁶. Gaila, tačiau apie jūros skautų veiklą iki 1930 m. informacijos archyvuose šaltiniuose rasti

nepavyko, tad tenka remtis tik Petro Jurgėlos pateikta informacija. Jei pirmojo ženklelio identifikavimas ir datavimas yra aiškus – 1922–1925 m., tai antrojo, priimto 1925 m., identifikavimas ir datavimas buvo problemiški. Buvo žinomi dviejų variantų ženkleliai su pavaizduotais inkaru ir lelija su vyčiu skydelyje. Pirmasis variantas buvo mažesnis ir su emale, o antrasis – didesnis ir be emalės. Emaliuoti ženkleliai, kaip nurodyta ant veržlelės, buvo gaminti „Huguenin“ firmoje Šveicarijoje⁹⁷. Ženkleliai be emalės užrašų ant veržlelių neturi. Vėlesnių metų išlikę archyviniai šaltiniai atskleidžia, kad šie ženkleliai buvo gaminti jau Lietuvoje. Tad ženkleliai su emale buvo gaminti 1925–1927 m. laikotarpiu. Tuo metu ženklelius „Huguenin“ firmoje gaminosi ne viena lietuviška organizacija.

Po Lietuvos skautų reorganizacijos 1930 m. buvo kiek pakoreguota ženklelio išvaizda. Naujųjų ženklelių gamyba užsakyta 1931 m. Karo invalidams šelpti komiteto įmonės graverių dirbtuvėse. Pirmieji 100 vnt. alpakinių (baltų) jūros skautų ženklelių, pagal sąskaitos nuorašą, buvo gauti

⁹³ Jūrų skautų uniforma, in: *Skautų aidas*, Kaunas, 1928, Nr. 3, p. 12–13.

⁹⁴ Dabartinės jūrų skautų uniformos aprašymas, in: *Skautų aidas*, Kaunas, 1938, Nr. 8, p. 176.

⁹⁵ *Skautų aidas*, Kaunas, 1940, Nr. 5, p. 99.

⁹⁶ Algimantas Astikas, *op. cit.*, p. 194–196, Nr. 10–12.

⁹⁷ *Ibid.*, p. 195, Nr. 11.

vasario 10 d., dar 100 vnt. – kovo 9 d., o birželio 22 d. – 150 vnt. Visų kaina po 1 Lt⁹⁸. Paskutiniu užsakymu birželio 16 d. buvo užsakyta 120 vnt. baltų ir 30 vnt. geltonų jūrų skautų ženklelių⁹⁹. Tad iš viso 1931 m. buvo užsakyta 320 vnt. baltų ir 30 vnt. geltonų ženklelių. Šis kiekis buvo didesnis nei tuo metu buvusių narių skaičius. Visi ženkleliai buvo pardavinėjami po 1 Lt¹⁰⁰. Duomenų apie tai, kad būtų buvę naujų ženklelių užsakymų 1932–1933 m., nėra, o 1934 m. sąskaitų knygų nėra išlikę. Pagal 1933 m. rugsėjo 15 d. apyskaitą sąjungos tiekimo skyriuje šių ženklelių buvo likę tik 25 vnt., o pagal 1935 m. liepos 4 d. – jau 38 vnt.¹⁰¹ Tad 1934–1935 m. buvo pagamintas papildomas šių ženklelių kiekis. 1935 m. kasos knygoje informacijos apie pagamintus jūrų skautų ženklelius nėra, bet yra užfiksuoti keturi piniginiai apmokėjimai (iš viso 230,6 Lt) Karo invalidams šelpti komiteto įmonės krautuvei už įvairius skautiškus ženklus¹⁰². Nėra abejonių, kad šiuose užsakymuose buvo ir nežinomas kiekis jūrų skautų ženklelių. Dar kartą šių ženklelių turėjo būti pagaminta ir 1937 m., nes tais metais Karo invalidams šelpti komiteto įmonė gamino labai daug įvairių skautiškų ženklelių. Bet kasos knygoje dažniausiai įrašytos tik bendros apmokėtos sumos.

Pagal 1937 m. gruodžio 31 d. sąjungos tiekimo skyriaus prekių sąrašą buvo pagaminti keturi variantai jūrų skautų ženklelių: balti su veržlėmis, savikaina – 0,75 Lt (buvo 35 vnt.); geltoni su veržlėmis (29 vnt.); paprasti balti (9 vnt.); paprasti geltoni (3 vnt.)¹⁰³. Ženklelių su veržlėmis pardavimo kaina buvo 1,2 Lt, paprastų – 1 Lt. Astiko kataloge aprašyti tik vieno varianto ženkleliai – su veržlėmis. Galima būtų manyti, kad papras-tais ženkleliais buvo pavadinti be veržlės, bet su viena ar dviem adatėlėmis segami ženkleliai. Naujieji ženkleliai su veržlėmis buvo pagaminti tik 1935 m. antroje pusėje, nes jie kainoraštyje atsirado 1936 m. balandžio mėnesį¹⁰⁴, o dar 1935 m. vasario 15 d. kainoraštyje jų nebuvo¹⁰⁵. Prie šių

⁹⁸ LSS susirašinėjimas ūkio reikalais, 1931, I. 134; I. 8, Nr. 72; I. 350.

⁹⁹ LSS piniginių apyskaitos dokumentai, 1931–1933.

¹⁰⁰ Skautiškų reikmenų tiekimo skyriaus kainoraštis Nr. 1, p. 16; Skautiškų reikmenų tiekimo skyrius, p. 42a.

¹⁰¹ LSS skautiškų reikmenų tiekimo skyriaus perdavimo-priėmimo aktai, 1933–1935, I. 1, Nr. 12.

¹⁰² 1935 m. liepos 19 d. – 69,20 Lt; rugsėjo 26 d. – 34,40 Lt; lapkričio 14 d. – 45 Lt; gruodžio 14 d. – 82 Lt (LSS kasos knyga, 1935, I. 23, 29, 35, 37).

¹⁰³ Prekių sąrašas Nr. 1, Nr. 78; sąrašas Nr. 2, Nr. 102–104, in: LSS Tiekimo skyriaus kasos knyga, 1937.

¹⁰⁴ Vyr. skautų štabo tiekimo skyriuje, in: *Skautų aidas*, Kaunas, 1936, Nr. 4, p. 113.

¹⁰⁵ Ženklių bei uniformos dalių kainoraštis, in: *Skautų aidas*, Kaunas, 1935, Nr. 3, p. 59.

ženklelių pateiktas prierasas, kad jie su sraigteliais ir jų kaina jau 1,2 Lt. Senųjų ženklelių sąrašė nebebuvo. Kokios spalvos buvo naujieji ženkleliai – nenurodyta, bet pagal 1938 m. patvirtintą uniformos projektą jie turėjo būti sidabrinės spalvos.

Jaunesniųjų skautų ženkleliai. Jaunesnieji skautai ir skautės susikūrė 1926 m. Jiems priklausė vaikai nuo 6 iki 12 metų. Iki 1934 m. jaunesnieji skautai buvo vadinti vilkiukais, o skautės – paukštytėmis. 1931 m. organizacijoje buvo 1059 vaikai, 1935 m. – 6311, o nuo 1936 m. brolija ir seserija turėjo apie po 3000 jaunesniųjų skautų¹⁰⁶. Jaunesnieji skautai turėjo savo vėliavėles, uniformą ir ženklelius. Uniforma buvo nustatyta 1926 m., o patvirtinta 1930 m. Joje buvo nurodyta ir kas kokį ženklelį nešioja – senas vilkas ir lakštingala – geltonos spalvos vilko ženklelį ar lakštingalos galvą, o jų padėjėjai – tokius pat baltus ženklelius¹⁰⁷. 1932 m. uniforma buvo kiek pakeista, taip pat ir ženklelių nešiojimo taisyklės. Pagal naująją tvarką baltus vilkiukų ženklelius galėjo nešioti ne tik padėjėjai, bet ir visi vilkiukai. Jis nešiotas kepuraitėje, ant kišenės ir kaklaraištyje. Paukštyčių ženklelis – stilizuota aukštyn lekianti kregždutė¹⁰⁸. Naujos uniformos, vėliavų ir paukštyčių ženklelio projektus paruošė būsimas dailininkas Vaclovas Kosciuška (1911–1984), kuriam už atliktą darbą buvo sumokėti 75 Lt¹⁰⁹. Kosciuška 1929–1936 m. studijavo tapybą Kauno meno mokykloje ir buvo labai aktyvus skautų meninėje veikloje.

Paukštyčių ženklelių Lietuvos skautų sąjunga neišleido, o vilkiukų ženkleliai buvo pagaminti netrukus po to, kai buvo įsteigti vilkiukai ir paukštytės – 1928 m. pradžioje. Juose buvo pavaizduota vilko galva. Šių ženklelių simbolis buvo perimtas ir tarptautinės skautų organizacijos. Labai panašius vilko galvos ženklelius turėjo ir Latvijos, Estijos bei kitų šalių skautų organizacijos. Duomenų, kas gamino pirmuosius vilkiukų ženklelius, nėra. Archyviniai dokumentai atskleidžia, kad 1931–1932 m. ženklelius gamino Karo invalidams šelpti komiteto įmonės graverių dirbtuvės. Jos 1931 m. birželio 13 d. pateikė 275 Lt sąskaitą už 550 vnt. pagamintų vilkiukų ženklelių¹¹⁰. Tų pačių metų gegužės 8–10 d. buvo užsakyta pagaminti 500 vnt. baltų ir

¹⁰⁶ Petras Jurgėla, *op. cit.*, p. 174.

¹⁰⁷ Vilkiukai ir paukštytės. Uniforma, in: *Skautų aidas*, Kaunas, 1930, Nr. 2, p. 23.

¹⁰⁸ Vilkiukų ir paukštyčių uniforma ir ženklai, in: *Skautų aidas*, Kaunas, 1932, Nr. 8, p. 23.

¹⁰⁹ LSS susirašinėjimas ūkio reikalais, 1932, in: *LCVA*, f. 576, ap. 3, b. 67, l. 263, 290, 291, 475.

¹¹⁰ LSS susirašinėjimas ūkio reikalais, 1931, l. 324.

50 vnt. geltonų ženklelių po 0,5 Lt¹¹¹. Iš pradžių ženkleliai pardavinėti po 0,75 Lt¹¹². Nuo 1931 m. rugsėjo mėnesio jų kaina sumažinta iki 0,5 Lt¹¹³. Tais pačiais metais buvo pagaminti ir naujo pavyzdžio (geresnės kokybės) seno vilko (geltoni) ženkleliai, kurie pardavinėti senąja kaina – po 0,75 Lt¹¹⁴. 1932 m. lapkričio 11 d. vyr. skautų štabo tiekimo skyrius gavo dar 336 vnt. už 168 Lt (po 0,5 Lt) pagamintų vilkiukų ženklelių¹¹⁵. Toks nelyginis skaičius negalėjo būti užsakytas, tačiau archyvinėse bylose nerandame informacijos apie pagamintus geresnės kokybės ženklelius. 1933 m. buvo dar kartą pagamintas nežinomas kiekis ženklelių, kurie jau gaminti po 0,3 Lt¹¹⁶. Šis kainos sumažinimas atsispindi ir kainoraštyje – 1934 m. vilkiukų ženklelių kaina sumažinta iki 0,4 Lt¹¹⁷. Nors tikslių duomenų dėl pirmųjų ženklelių gamintojo nėra, bet labai tikėtina, kad nuo 1928 m. juos gamino vien tik Karo invalidams šelpti komiteto įmonės graverių dirbtuvės. Taip manyti leistų ženklelių gamybos paprastumas ir tai, kad šios įmonės reklamą *Skautų aide* randame jau 1927 m.¹¹⁸

1934 m. vilkiukus ir paukštytes pervadinus į jaunesniuosius skautus, buvo parengtas ir naujų ženklelių projektas – paukštytė-tulpė apskritime (ilustracija Nr. 7). Projektas buvo priimtas 1934 m. rugpjūčio 29 d. posėdyje, o jį pagamino dailininkas Telesforas Kulakauskas (1907–1977)¹¹⁹. Jis 1932 m. buvo baigęs Kauno meno mokyklos grafikos studiją. 1934 m. rugsėjo 15 d. posėdyje

7 pav. Jaunesniųjų skautų vadų ženklelis. 1935–1940. Naujasidabris. Ø 20 mm. Dailininkas Telesforas Kulakauskas. Karo invalidams šelpti komiteto įmonės graverių dirbtuvės

¹¹¹ LSS piniginės apyskaitos dokumentai, 1931–1933.

¹¹² Vyr. štabo ūkio dalyje galima gauti, in: *Skautų aidas*, Kaunas, 1928, Nr. 1, p. 1a.

¹¹³ „Skautų aidas“ administracijoje galima gauti, in: *Skautų aidas*, Kaunas, 1931, Nr. 17, p. 16b.

¹¹⁴ Skautiškuo reikmeniu tiekimo skyriaus kainoraštis Nr. 1, p. 16.

¹¹⁵ LSS pajamų ir išlaidų dokumentai, 1932, l. 230.

¹¹⁶ LSS skautiškuo reikmeniu tiekimo skyriaus perdavimo-priėmimo aktai, 1933–1935, l. 1.

¹¹⁷ Kainoraštis, in: *Skautų aidas*, Kaunas, 1934, Nr. 1, p. 34a.

¹¹⁸ *Skautų aidas*, Kaunas, 1927, Nr. 4, p. 18b.

¹¹⁹ LSS vyriausio štabo posėdžių protokolų knyga, 1934–1935, in: LCVA, f. 576, ap. 3, b. 98, l. 19.

buvo patvirtintas metalinio ženklelio pavyzdys ir nutarta pagaminti geltonus (bronzinius) visiems ir baltus (sidabruotus) ženklelius vadams. Taip pat nutarta ženklelius gaminti su veržlele, su adatėle ir su kilpele (prisiuvenus)¹²⁰. Pirmieji ženkleliai buvo pagaminti 1935 m. pradžioje. Spauldoje apie naujuosius ženklelius buvo pranešta kovo mėnesį. Ženkleliai su adatėlėmis buvo pardavinėjami po 0,5 Lt, su veržlele – 0,7 Lt, vadų – 1 Lt¹²¹. Ženklelius ir toliau gamino Karo invalidams šelpti komiteto įmonės graverių dirbtuvės. Pagal keturias 1935 m. išrašytas sąskaitas dirbtuvėms buvo sumokėta 88,5 Lt¹²². Viena sąskaita yra užfiksuota ir 1937 m. Už jaunesniųjų skautų geltonus ženklelius vasario 10 d. sumokėta 20 Lt¹²³. Tais pačiais metais, tikėtina, ženklelių buvo pagaminta gerokai daugiau, bet yra išlikusios tik bendros sumokėtų pinigų sumos už ženklelius. Iš kasos knygų sužinome apie ženklelių gamybos kainas. Tiek geltonų su veržlele, pardavinėtų po 0,7 Lt, tiek ir baltų vadovų, pardavinėtų po 1 Lt, savikaina buvo 0,4 Lt¹²⁴.

Pagal sąskaitose užfiksuotas sumokėtas sumas reiktų manyti, kad buvo pagaminta tik iki 300 vnt. ženklelių. Toks mažas kiekis yra mažai tikėtinas, nes narių buvo keli tūkstančiai. Tad nėra abejonių, kad ženklelių užsakymų buvo gerokai daugiau, bet archyvuose šaltiniuose daugiau informacijos rasti nepavyko. Studijuojant archyvinių dokumentų ir spaudos duomenis akivaizdu, kad, kaip buvo planuota, pakabinamų ženklelių pagaminta nebuvo. Taip pat ženkleliai su adatėlėmis buvo pagaminti tik 1935 m., o vėliau nebegaminti.

Jaunesniesiems skautams buvo pagaminti ir dar vieni metaliniai ženkleliai. 1935 m. gegužės 22 d. graveriui Kaziui Zvolinskui buvo sumokėta 3,5 Lt už pagamintus numerius¹²⁵, o 1937 m. gruodžio 31 d. skautų sąjungoje numerių buvo saugoma 150 vnt. Jų savikaina buvo 0,1 Lt, o pardavimo kaina – 0,2 Lt¹²⁶. Apie tokių numerių pagaminimą spauldoje rašyta nebuvo. Iš uniformos aprašymo žinome, kad romėniškais numeriais ant dešinės kišenės buvo žymimos draugovės. Tačiau apraše nurodyta, kad toks numeris

¹²⁰ *Ibid.*, l. 25.

¹²¹ Jaun. skautų-skaučių ženkleliai, in: *Skautų aidas*, Kaunas, 1935, Nr. 4, p. 72.

¹²² Gegužės 9 d. – 25 Lt, liepos 5 d. – 25 Lt, spalio 19 d. – 12,50 Lt, spalio 23 d. – 26 Lt (LSS kasos knyga, 1935, l. 13, 21, 31–32).

¹²³ LSS Tiekimo skyriaus kasos knyga, 1937, l. 4.

¹²⁴ LSS Tiekimo skyriaus 1937 m. gruodžio mėn. 31 d. prekių sąrašas Nr. 1, in: *Ibid.*

¹²⁵ LSS kasos knyga, 1935, l. 15.

¹²⁶ LSS Tiekimo skyriaus kasos knyga, 1937.

išsiuvas raudonais siūlais¹²⁷. Tad ar metaliniai ženkleliai-numeriai buvo oficialiai naudoti, ar tai buvo tik projektas – nėra žinoma.

Skautų vyčių ženklelis. Skautai vyčiai – tai vyresnieji skautai, kurių amžius 18–29 metų. Šių skautų buvo mažiausiai. Pirmasis skautų vyčių vienetas – Daukanto skiltis Panevėžyje – buvo įkurtas 1925 m. kovo 15 d., o 1926 m. kovo 14 d. ten pat susikūrė ir pirmoji draugovė. Pagal surašymų duomenis 1930 m. organizacijoje buvo apie 210 vyčių, 1936 m. lapkričio 1 d. jų buvo 345 asmenys, o 1939 m. lapkričio 5 d. – 5 Vyčių draugovės, 16 būrelių ir 321 asmuo¹²⁸. Skautai vyčiai turėjo savo vėliavą, uniformą ir ženklelį. Pagal 1928 m. nustatytą uniformą kairiajame skrybėlės šone turėjo būti įsegtas metalinis ažuolo lapelis ir monograma „S.V.“¹²⁹ Ar šie ženkleliai buvo spėti pagaminti – nėra žinoma. 1930 m. skautų statutas patvirtino naują ženklelį, kuris aprašytas taip: ženklelį sudaro trys stilizuoti lelijos lapeliai ant netaisyklingo penkiakampio dugno, kuriame yra raidės „S. V.“¹³⁰

8 iliustracija. Skautų vyčių ženklelis. 1935–1940. Žalvaris, emalis. Dydis 21 × 13 mm. Dailininkas Alfonsas Juškevičius. Firma „Gravelit“, Kaunas

(ilustracija Nr. 8). Prie šio aprašymo reiktų pridurti, kad ant centrinio lelijos lapelio yra pavaizduotas dvigubas kryžius.

Kauno skautų vyčių I draugovės vadovai ir vytautėnų būrelis paruošė nuostatus apie skautus vyčius ir jų ženklelio bei uniformos projektus¹³¹. Ženklelio projektą Kauno tunto adjutanto paskautininko Vinco Kizlai-

¹²⁷ Dabartinės skautų uniformos aprašymas, in: *Skautų aidas*, Kaunas, 1938, Nr. 5–6, p. 127.

¹²⁸ *Skautų aidas*, Kaunas, 1940, Nr. 5, p. 99.

¹²⁹ Skautų vyčių uniforma, in: *Skautų aidas*, Kaunas, 1928, Nr. 4, p. 13.

¹³⁰ *Lietuvos skautų brolijos statutas ir jo priedai*, p. 29.

¹³¹ Petras Jurgėla, *op. cit.*, p. 181.

čio (1906–1991) rūpesčiu 1929 m. pagamino skautas, Kauno skautų vyčių I draugovės narys, Kauno meno mokyklos mokinys Alfonsas Juškevičius (1908–?)¹³². Meno mokykloje jis mokėsi 1927–1933 m. ir baigė grafikos studiją, gavęs atestatą su mokytojo teisėmis¹³³. 1932–1933 m. vasario 11 d. jis vadovavo Marijampolės skautų tuntu¹³⁴. 1930 m. rudenį Juozo Gerštyko graverių dirbtuvėje buvo užsakyta 100 vnt. numeruotų skautų vyčių ženklelių. Pirmasis kiekis (60 vnt.) gautas 1930 m. gruodžio mėn. paskutinėmis dienomis, kiti – 1931 m. kovo pradžioje¹³⁵. Pagal Gerštykienės pateiktą 1931 m. birželio 17 d. sąskaitą už 100 vnt. skautų vyčių ženklelių turėjo būti sumokėta 250 Lt¹³⁶. 1932 m. ten pat buvo užsakyta dar 100 vnt. ženklelių. Už juos, pagal 1932 m. balandžio 29 d. sąskaitą, buvo sumokėta 200 Lt¹³⁷. Tad pirmųjų ženklelių savikaina buvo 2,5 Lt, antrųjų – 2 Lt. Skautams ženkleliai pardavinėti po 3 Lt¹³⁸. Jų platinimas vyko labai sėkmingai. Pagal 1933 m. rugsėjo 15 d. apyskaitą, sąjungos tiekimo skyriuje šių ženklelių buvo likę tik 8 vnt.¹³⁹ 1934 m. sąskaitų knygų nėra išlikę, bet manytina, kad jie ir nebuvo gaminti. 1935 m. šių ženklelių gamybą perėmė kita firma – „Gravelit“. Pagal šios dirbtuvės pateiktą 1935 m. vasario 22 d. sąskaitą už skautų vyčių ženklelius birželio 7 d. ir spalio 22 d. buvo sumokėta 150 Lt (du kartus po 75 Lt)¹⁴⁰. Kiek už šią sumą buvo gauta ženklelių, duomenų nepateikta. Skautams jie ir toliau buvo parduodami po 3 Lt. Tačiau ženklelių pagaminimo kaina turėjo būti gerokai mažesnė. Tuo metu kiti gamintojai panašius ženklelius kitoms organizacijoms gamino jau pigiau nei po vieną litą. Tad galima būtų manyti, kad du kartus buvo pagaminta po 100 vnt. po 0,75 Lt už vnt. Žinoma, kad 1937 m. liepos 16 d. buvo apmokėta dar viena 75 Lt „Gravelit“ sąskaita už skautų vyčių ženklelius¹⁴¹. Tad galėjo būti pagaminta

¹³² Skautų vyčių ženklelių I-os laidos apyskaita, 1935-01-18, in: LCVA, f. 576, ap. 3, b. 147, l. 1.

¹³³ Dalia Ramonienė, *Kauno meno mokyklos mokinių sąvadas*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2006, p. 81.

¹³⁴ Petras Jurgėla, *op. cit.*, p. 131.

¹³⁵ Skautų vyčių ženklelių I-os laidos apyskaita, 1935-01-18, l. 1.

¹³⁶ LSS susirašinėjimas ūkio reikalais, 1931, l. 322.

¹³⁷ LSS pajamų ir išlaidų dokumentai, 1932, l. 213.

¹³⁸ Skautiškuo reikmeniuo tiekimo skyriaus kainoraštis Nr. 1, p. 16; Skautiškuo reikmeniuo tiekimo skyrius, p. 42a.

¹³⁹ LSS skautiškuo reikmeniuo tiekimo skyriaus perdavimo-priėmimo aktai, 1933–1935, l. 1, Nr. 13.

¹⁴⁰ LSS kasos knyga, 1935, l. 17, 31.

¹⁴¹ LSS Tiekimo skyriaus kasos knyga, 1937, l. 20.

dar 100 vnt. Iš viso tai būtų 500 vnt. Bet iš Astiko katalogo žinome, kad jų galėjo būti pagaminta 100 vnt. daugiau. Jo kataloge yra aprašytas ženklelis su numeriu 573¹⁴². Tačiau Astikas nurodo, kad žinoma ir nenumeruotų ženklelių, tad gal numeriai nurodo ne ženklelių kiekį. Pažymėtina tai, kad skautų vyčių buvo tik apie 350 asmenų. Net ir atsižvelgus į galimą ženklelių pametimą, pasikeitimą jais su užsienio skautais ir natūralią narių kaitą, 600 vnt. ženklelių kiekis būtų labai didelis. Beveik visi skautų vyčių ženkleliai buvo sėkmingai išplatinti. Likvidavus Lietuvos skautų sąjungą, apyskaitoje jų buvo likę vos 6 vnt.¹⁴³

Skautai vyčiai uniformoje nešiojo ir dar vieną metalinį ženklelį – Gediminaičių stulpus. Šis ženklelis buvo patvirtintas skautų statute 1930 m. Ženklelis žymėjo prityrusio skauto vyčio laipsnį ir buvo nešiojamas ant dešinės marškinių kišenės, ant raudono keturkampio fono. Ženklelio dydis turėjo būti 1,5 cm¹⁴⁴. Duomenų apie šiuos ženklelius išlikę labai mažai. 1935 m. liepos 4 d. ir 1937 m. gruodžio 31 d. prekių sąrašuose nurodyta, kad šių plieno spalvos ženklelių kaina buvo po 0,3 Lt, o jų likę 4 vnt. ir 13 vnt.¹⁴⁵ Tikėtina, kad ženklelius gamino Karo invalidams šelpti komiteto įmonės graverių dirbtuvės, bet jų pagaminti kiekiai, matyt, buvo labai nedideli.

Studentų skautų ženkleliai. Kauno universitete studentai skautai susiorganizavo 1924 m., o spalio 16 d. universiteto taryba patvirtino studentų skautų draugovės įstatus. 1927 m. draugovė turėjo 41 narį¹⁴⁶. 1930 m. spalio 27 d. skautės atsiskyrė ir įsteigė Studenčių skaučių draugovę, o vieni likę skautai 1932 m. sausio 14 d. pertvarkė draugovę į korporaciją „Vytis“¹⁴⁷.

Studentų skautų draugovė, kaip ir dauguma kitų universiteto draugovių ar korporacijų, turėjo savo kepuraitę (mėlyna), juostą (mėlyna, auksinė ir žalia) ir ženklelį. Ženklelis buvo lelija mėlyname rombo formos skyde (ilustracija Nr. 9), kuris simbolizavo universitetą, nes tokios formos buvo ir universiteto baigimo ženklelis. Ženklelio, vėliavos ir kepuraitės projektą

¹⁴² Algimantas Astikas, *op. cit.*, p. 192–193, Nr. 7.

¹⁴³ LSS turto perėmimo aktas, 1940, l. 20, Nr. 170.

¹⁴⁴ Dabartinės skautų uniformos aprašymas, in: *Skautų aidas*, Kaunas, 1938, Nr. 5–6, p. 127.

¹⁴⁵ LSS skautiškių reikmenų tiekimo skyriaus perdavimo-priėmimo aktai, 1933–1935; LSS Tiekimo skyriaus kasos knyga, 1937.

¹⁴⁶ Petras Jurgėla, *op. cit.*, p. 307, 309.

¹⁴⁷ Florijonas Jurskis, „Vytis“ akademinų organizacijų tarpe“, in: *Skautybė*, Kaunas, 1938, Nr. 12, p. 74.

sukūrė draugovės narys, 1924–1933 m. universitete studijaęs architektūrą ir teisę Jonas Dainauskas (1904–2000)¹⁴⁸. Draugiją pertvarkius į korporaciją, juostelės spalvos buvo mėlyna, auksinė ir violetinė, o ženklelis buvo

9 iliustracija. Studentų skautų draugovės ženklelis. Žalvaris, mėlynas emalis. Dydis 12 × 8 mm. Dailininkas Jonas Dainauskas

paliktas seno pavyzdžio. Ženklelį galėjo nešioti juniorai, senjorai, filisteriai ir garbės nariai¹⁴⁹. Literatūroje nurodoma, kad ženklelis buvo sukurtas 1924 m.¹⁵⁰, tačiau universiteto baigimo ženklelio projektas buvo paruoštas tik 1925 m., o pirmieji pagaminti 1926 m. pabaigoje. Tad Studentų skautų draugovės ženklelis galėjo būti sukurtas tik apie 1927 m. Šiuos ženklelius, pagal užrašą veržlelėse, gamino Gerštyko firma. Nuo 1932 ar 1935 m. ženkleliai turėjo būti gaminti kitoje firmoje. Žinomi ženkleliai yra ir kiek kitokios išvaizdos – geltono metalo, su geltona lelijėle (buvo balta), segami su adatėlėmis¹⁵¹. VDU studentų skautų korporacijos „Vytis“ ženkleliai su auksine skautų lelijėle mėlyname rombo dugne buvo priimti Brolijos vadijos posėdyje 1938 m. gruodžio 10 d.¹⁵² Tad ženkleliai su auksine lelijėle yra datuojami 1938–1940 m.

Studentų skautų draugovė savo ženklelį, manoma, įsigijo 1931 m. pradžioje¹⁵³. Ženklelis yra rombo formos, raudonos ir baltos spalvos su raidėmis SD (skautų draugovė). Raudona reiškia meilę, meilę Dievui, Tėvynei ir artimui, balta – entuziazmą ir jaunatvės šypsena¹⁵⁴. Ženklelį galėjo nešioti tik tikrosios narės kairėje pusėje, o filisterės – dešinėje¹⁵⁵.

¹⁴⁸ Jonas Dainauskas, „Akademikų skautų draugovės užuomazga“, in: *Mūsų vytis*, Čikaga, 1984, Nr. 3, p. 10.

¹⁴⁹ *Akademinis skautų sąjūdis: Ideologijos, tradicijų ir veiklos bruožai*, Čikaga: Akademinis skautijos leidykla, 1979, p. 249.

¹⁵⁰ *Ibid.*, p. 310.

¹⁵¹ Algimantas Astikas, *op. cit.*, p. 194, Nr. 9.

¹⁵² Vyriausio Brolijos vadijos posėdžiuose priimti reguliamai, nuostatai ir projektai, 1936, in: *LCVA*, f. 576, ap. 3, b. 214, l. 24–25.

¹⁵³ *Akademinis skautų sąjūdis*, p. 162.

¹⁵⁴ M. Kuršaitė, „Studentų skautų draugovė skautiška ir akadem. gyvenime“, in: *Vadovė*, Kaunas, 1938, Nr. 1, p. 25.

¹⁵⁵ *Akademinis skautų sąjūdis*, p. 162.

Skautų stovyklų ženkleliai. Skautų veikloje vieni iš svarbiausių renginių buvo stovyklos, kurios ugdė savarankiškumą, atsakingumą ir leido geriau pažinti gamtą. Šie renginiai, didesni ar mažesni, vykdavo kasmet ir po kelis, skirtingose Lietuvos vietose. Vienos stovyklos būdavo skirtos skautų/skaučių vadams (vykdavo atskirai), jų tobulinimuisi, o kitos buvo skautų jaunimui ugdyti. Buvo vykdomos atskirų tuntų, draugovių, berniukų, mergaičių, regioninės ir didžiosios – visos Lietuvos skautų stovyklos. Tokios Lietuvoje įvyko trys – 1928 ir 1938 m. – Tautinės stovyklos, o 1933 m. sąskrydis. Stovyklų organizavimas buvo perimtas iš tarptautinės skautų sąjungos veiklos. Pasaulinėse stovyklose dalyvaudavo ir Lietuvos skautai, iš kurių buvo perimamos tokių stovyklų organizavimo patirtys. Viena iš tokių perimtų tradicijų buvo stovykloms skirtų ženklelių pagaminimas. Stovyklų ženkleliai turėjo dvi paskirtis, pirmiausia tai buvo atminimo ženklai, antra – jų platinimas turėjo pritraukti daugiau lėšų stovyklų išlaidoms padengti.

Ar iki 1930 m., kai įvyko reorganizacija, Lietuvos skautų stovykloms buvo gaminami ženkleliai – nėra žinoma, nes tokių duomenų aptikti nepavyko. Pirmieji žinomi stovyklos ženkleliai buvo pagaminti 1931 m. liepos 5–12 d. miške netoli Birštone vykusios III-ios vadovių stovyklos atminimui (ilustracija Nr. 10). Šioje stovykloje dalyvavo kelios dešimtys moterų mokytojų¹⁵⁶. III-ios vadovių stovyklos atminimui skirtus ženklelius pagamino graverė Gerštykienė. Pagal jos pateiktą 1931 m. liepos 6 d. sąskaitą už 90 Lt buvo pagaminta 150 ženklelių¹⁵⁷. Kaip šie ženkleliai atrodė, aprašo nėra, tad galime remtis tik Astiko priskyrimu¹⁵⁸.

Antrą kartą tokio pobūdžio ženkleliai buvo pagaminti 1933 m. rugpjūčio 14–18 d. Palangoje įvykusiam sąskrydžiui, kuriame dalyvavo 598 skau-

10 iliustracija. III-ios vadovių stovyklos Birštone ženklelis. 1931. Naujasidabris. Dydis 20 × 16 mm. Juozo Gerštyko firma, graverė Anastazija Gerštykienė

¹⁵⁶ Pirmoji vadovėms skirta stovykla įvyko Palangoje 1926 m.

¹⁵⁷ LSS Vyriausio štabo atskaitomybės dokumentai, 1933, in: LCVA, f. 576, ap. 1, b. 61, l. 617; LSS Vyriausio štabo ūkio dalies kasos pinigų žurnalas, 1930–1933, l. 55.

¹⁵⁸ Algimantas Astikas, *op. cit.*, p. 198–199, Nr. 17.

tės ir 1134 skautai – iš viso 1732 asmenys. Apie šiuos ženklelius yra žinoma daugiausia, nes apie juos buvo rašyta to meto spaudoje. Laikraštyje *Lietuvos aidas* buvo pilnai aprašytas ženklelio vaizdas ir paaiškinta, kad viršuje kampuose įdėti skautų *lelijėlė* ir skaučių *rūtelė*, žemiau BP ir AS (Baden

11 iliustracija. Palangos skautų sąskrydžio ženklelis. 1933. Naujasidabris. Dydis 22 × 21 mm. Dailininkas Aleksandras Šepetys. Karo invalidams šelpti komiteto įmonės graverių dirbtuvės

Powell ir Antanas Smetona) žymi dviejų skautų šefų susitikimą, aukščiau per vidurį – XV (skautystės metų Lietuvoje), žemiau banguojanti jūra ir tekanti saulė, kurios spinduliuose Gedinaičių stulpai, žemiau užrašas PALANGA ir 1933 (iliustracija Nr. 11)¹⁵⁹. Spaudoje buvo ir publikuotas šio ženklelio vaizdas ir nurodyta,

kad jo projekto autorius buvo dailininkas Aleksandras Šepetys (1910–1982)¹⁶⁰. Astikas kataloge nurodė, kad ženkleliai buvo keturių variantų: balto metalo su žiogeliu ir veržlele, geltono metalo ir gintarinis su adatėle¹⁶¹.

Archyviniai šaltiniai šio ženklelio istoriją gerokai papildė. 1933 m. rugpjūčio 3 d. Lietuvos skautų sąjunga Šepečiui už sąskrydžio ženklelio projektą ir piešinį sumokėjo 80 Lt¹⁶². Be to, 1934 m. birželio 18 d. už sąskrydžio ženklelio projektą 10 Lt buvo sumokėta ir dailininkui Petrui Kalpokui (1880–1945)¹⁶³. Tad aiškėja, kad ženklelių būta bent dviejų dailininkų, bet ar tik į juos buvo kreiptasi – neaišku. Šepetys be ženklelio parengė ir vilkiukų sąskrydžio vėliavėlės piešinio projektą, už ką jam buvo sumokėta 40 Lt¹⁶⁴. Metalinius ženklelius gamino Karo invalidams šelpti komiteto įmonės graverių dirbtuvės. Pagal jos pateiktą 1933 m. rugpjūčio 11 d. sąskaitą buvo pagaminta tiek ženklelių: 2500 vnt. oksiduotų alpakinių (po 0,3 Lt – 750 Lt), 100 vnt. bronzinių auksuotų su veržlele (po 0,75 Lt – 75 Lt), 100 vnt. auk-

¹⁵⁹ Išleistas Palangos skautų sąskrydžio ženklelis, in: *Lietuvos aidas*, Kaunas, 1933-08-05, Nr. 175, p. 5.

¹⁶⁰ *Lietuvos aidas*, Kaunas, 1933-08-09, Nr. 178, p. 1.

¹⁶¹ Algimantas Astikas, *op. cit.*, p. 198, Nr. 16.

¹⁶² Palangos sąskrydis, 1933, in: *LCVA*, f. 576, ap. 3, b. 81, l. 137.

¹⁶³ *Ibid.*, l. 349.

¹⁶⁴ *Ibid.*, l. 143.

suotų su adatėle (po 0,7 Lt – 70 Lt), 30 vnt. sidabrinių (po 2,5 Lt – 75 Lt)¹⁶⁵. Tad metalinių ženklelių buvo ne trys, o keturi variantai.

Sąskrydžio alpakiniai ženkleliai, jo metu ir vėliau, buvo pardavinėjami po 0,5 Lt, o paaukuoti po 3 Lt. Su veržlelėmis buvo skirti vyrams, su adatėlėmis – moterims. Paaukuoti buvo skirti sąskrydžio rėmėjams¹⁶⁶. Ženklių platinimas buvo labai sėkmingas, nes po sąskrydžio rugsėjo 15 d. jų liko tik 367 vnt. (14,68%) alpakinių ir 56 vnt. (28%) paaukuotų¹⁶⁷. 1940 m. likviduojant Lietuvos skautų sąjungą, neišplatinta liko tik 10 vnt. paaukuotų rėmėjų ženklelių¹⁶⁸.

Apie gintarinius sąskrydžio ženklelius duomenų nėra daug. Iš sąskaitų žinoma, kad gintarinius ženklelius gamino M. ir G. Kanų dirbtuvės Palangoje, bet tuo pat metu buvo gaminamos ir gintarinės *lelijėlės* bei *rūtėlės*. Kokių ir kiek ženklelių bei kokia kaina buvo pagaminta, sąskaitose nepažymėta. Pavyko rasti tik tai, kad 1935 m. liepos 4 d. LSS skautiškų reikmenų tiekimo skyriuje buvo 8 vnt. gintarinių sąskrydžio ženklelių, įkainotų po 2 Lt¹⁶⁹. Pagal uniformos dėvėjimo taisykles sąskrydžių ženklelius skautės galėjo nešioti ir vėliau įsegtus į kaklaraištį¹⁷⁰.

1938 m. liepos 8–21 d. buvo surengta II-oji LSS tautinė stovykla. Lietuvos skautų brolija buvo įsikūrusi Aukštojoje Panemunėje, o Lietuvos skautų seserija – Pažaislyje. Stovykloje dalyvavo apie 2000 asmenų. Šių stovyklų atminimui buvo pagaminta po atskirą ženklelį. Pagal Astiko duomenis buvo pagaminti dviejų variantų skaučių (balto metalo ir žalvariniai) ir trijų variantų skautų (balto metalo su veržlele, su žiogeliu ir su adatėle) ženkleliai¹⁷¹.

Spaudoje jau 1937 m. gegužės mėnesį buvo pranešta, kad brolijos ruošiamos stovyklos ženklelio ir plakato projektai jau yra paruošti ir dabar peržiūrimi bei taisomi¹⁷². Tačiau šie darbai gerokai užsitęsė, nes tik spalio mėnesį buvo priimtas Kosciuškos parengtas plakato projektas, o ženklelio projektas

¹⁶⁵ *Ibid.*, I. 139.

¹⁶⁶ *Skautų aidas*, Kaunas, 1934, Nr. 1, p. 24a.

¹⁶⁷ LSS skautiškų reikmenų tiekimo skyriaus perdavimo-priėmimo aktai, 1933–1935, I. 1.

¹⁶⁸ LSS Turto perėmimo aktas, 1940, I. 20, Nr. 177.

¹⁶⁹ LSS skautiškų reikmenų tiekimo skyriaus perdavimo-priėmimo aktai, 1933–1935.

¹⁷⁰ Uniforma, in: *Vadovė*, Kaunas, 1935, Nr. 1, p. 18.

¹⁷¹ Algimantas Astikas, *op. cit.*, p. 199–200, Nr. 18–19.

¹⁷² Ruošiami stovyklos ženklelio ir plakato projektai, in: *Skautų aidas*, Kaunas, 1937, Nr. 9, p. 207.

vis dar buvo rengiamas¹⁷³. Iš archyvinių dokumentų sužinome, kad 1937 m. gruodžio 23 d. dailininkui Kosciuškai už skautų brolijos tautinės stovyklos ženklelių, gairėlės ir plakato projektus, pagal jo pateiktą lapkričio 10 d. sąskaitą, buvo sumokėta 200 Lt¹⁷⁴. Ženklelius pagamino Karo invalidams šelpti komiteto įmonės graverių dirbtuvė, kuriai 1938 m. liepos 5 d., pagal birželio 21 d. pateiktą sąskaitą, už stovyklos ženklus sumokėta 850 Lt¹⁷⁵. Į graverių dirbtuvę dėl ženklelių pagaminimo buvo kreiptasi 1938 m. gegužės 4 d. su prašymu pagaminti nustatyto pavyzdžio ir dydžio 3000 vnt. ženklelių iš alpakos: 1000 vnt. su veržlelėmis (ilustracija Nr. 12) ir 2000 vnt. su žiogeliu nurodant, kad už ženklelius su veržlelėmis bus mokama ne daugiau kaip 35 ct, o su žiogeliu ne daugiau 25 ct už vnt. ir ženkleliai turi būti pagaminti

12 iliustracija. Jubiliejinės skautų stovyklos ženklelis. 1938. Naujasidabris. Dydis 33 × 22 mm. Dailininkas Vaclovas Kosciuška. Karo invalidams šelpti komiteto įmonės graverių dirbtuvės

iki 1938 m. birželio 15 d.¹⁷⁶ Kaip galima spręsti iš sumokėtos sumos, įmonė su tokiomis kainomis sutiko.

Skaučių seserija tautinės stovyklos ženklelio išleidimu taip pat susirūpino dar 1937 m. Balandžio 20 d. tautinei stovyklai rengti komiteto posėdžio metu skautininkė Vladė Arminaitė pasiūlė išleisti stovyklai atminti ženklelį¹⁷⁷. Tačiau ženklelių projektų parengimas užtruko. Iš kelių pateiktų ženklelių pro-

jektas buvo priimtas tik 1938 m. gegužės 21 d., bet dar ne galutinis variantas¹⁷⁸. 1938 m. birželio 13 d. posėdžio metu buvo išsiaiškinta, kad stovyklos ženklelio projektas dar neparuoštas, nes dailininkė yra labai užsiėmusi ir

¹⁷³ Greit bus ir stovyklos ženklelis, in: *Skautų aidas*, Kaunas, 1937, Nr. 17, p. 390.

¹⁷⁴ LSS tarybos pirmijos kasos knyga, 1937, l. 66; LSS išlaidų apyskaita, 1938, in: *LCVA*, f. 576, ap. 3, b. 322, l. 3.

¹⁷⁵ LSS tarybos pirmijos kasos knyga, 1938, in: *LCVA*, f. 576, ap. 1, b. 379, l. 38; LSS išlaidų apyskaita, 1938, l. 2.

¹⁷⁶ Susirašinėjimai apie skautų tautinę stovyklą, 1938, in: *LCVA*, f. 576, ap. 3, b. 316, l. 96.

¹⁷⁷ LSS seserijos stovyklos posėdžių protokolai Nr. 11, 1937-04-20, in: *LCVA*, f. 576, ap. 1, b. 173.

¹⁷⁸ LSS skaučių stovyklos posėdžių protokolai Nr. 8, 1938-05-21, in: *LCVA*, f. 576, ap. 3, b. 315, l. 17.

skautininkė Marija Milvidaitė pasiūlė kelias menininkes, su kuriomis ji pati pakalbėtų dėl galutinio ženklelio parengimo¹⁷⁹. Tik 1938 m. birželio 28 d. posėdžio metu buvo nuspręsta, kad bus užsakyta pagaminti 1600 vnt. baltų ženklelių su žiogeliu visoms skautėms ir auksinių – visiems kitiems¹⁸⁰ (suvenyrinių) (ilustracija Nr. 13). 1938 m. liepos 30 d. Karo invalidams šelp-ti komiteto įmonės graverių dirbtuvėms, pagal jų pateiktą liepos 7 d. sąskaitą, už ženklelius buvo sumokėta 750 Lt¹⁸¹. Kiek iš viso buvo pagaminta ženklelių, archyvuose šaltiniuose nenurodyta, bet jei buvo sutarta pagaminti ženklelius už tą pačią kainą, kaip ir brolijai – po 25 ct, tai išeitų, kad iš viso buvo pagaminta 3000 vnt. (1600 vnt. baltų ir 1400 vnt. auksinių). Kas buvo šio ženklelio projekto autorius, nėra iki galo aišku. Lietuvos skautų sąjungos išlaidų apyskaitose yra užfiksuota, kad 1938 m. liepos 14 d. kaunietei J. Sankauskienei už Pažaislio stovyklos sukakties ženklą sumokėta 13,4 Lt¹⁸². Tačiau kas ji tokia buvo, ar tai ir ženklelio idėjos autorė, ar tik kompozicijos sudėliojimo išpildytoja – nėra žinoma.

13 iliustracija. Jubiliejinės skaučių stovyklos ženklelis. 1938. Žalvaris. Dydis 23 × 20 mm. Dailininkė J. Sankauskienė. Karo invalidams šelp-ti komiteto įmonės graverių dirbtuvės

1938 m. stovyklos ženkleliai brolijos skautams buvo dalinami susimokėjus registracijos mokestį – skautams 4 Lt ir jaunesniesiems skautams 3 Lt. Kartu buvo duodamas ir vadovas bei laikraštis¹⁸³. Visiems kitiems stovyklos ženklelius ir gaires galima buvo įsigyti skautiškų reikmenų tiekimo skyriaus įrengtoje parduotuvėje¹⁸⁴. Kokiomis kainomis buvo pardavinėjami ženkleliai, duomenų nepavyko rasti. 1940 m. likviduojant skautų sąjungą,

¹⁷⁹ LSS skaučių stovyklos posėdžių protokolas Nr. 11, 1938-06-13, in: *Ibid.*, l. 11.

¹⁸⁰ LSS skaučių stovyklos posėdžių protokolas, 1938-06-28, in: *Ibid.*, l. 6.

¹⁸¹ Skaučių seserijos tautinės stovyklos kasos knyga, 1938, in: *LCVA*, f. 576, ap. 1, b. 378, l. 4; LSS išlaidų apyskaita, 1938, l. 6.

¹⁸² LSS išlaidų apyskaita, 1938, l. 7.

¹⁸³ Prasideda registracija skautų stovykloje, in: *Lietuvos aidas*, Kaunas, 1938-07-07, Nr. 298, p. 5.

¹⁸⁴ Skautai gyvai ruošiasi II tautinei stovyklai, in: *Lietuvos aidas*, Kaunas, 1938-07-06, Nr. 297, p. 5.

1938 m. jubiliejinės skautų stovyklos neišplatintų ženklelių buvo likę 322 vnt. ir 432 vnt. Pastarieji buvo įkainoti po 0,4 Lt¹⁸⁵. Vieni iš šių skaičių turėjo būti brolijos, o kiti seserijos, bet kurie yra kurie – nenurodyta. Iš ženklelių įkainavimo ir žinant, kad 1933 m. ženkleliai buvo pardavinėjami po 0,5 Lt, galima manyti, kad 1938 m. ženkleliai buvo pardavinėjami po 0,4 Lt.

Archyvinuose dokumentuose yra duomenų ir apie dar vienai stovyklai pirktus ženklelius. 1934 m. kovo 29 d. buvo išduota 13,5 Lt apmokėti S. Levias¹⁸⁶ sąskaitą už ženklelius vadų stovyklai Palangoje¹⁸⁷. Ši stovykla vyko birželio 20–30 d. Palangos pušyne ir tai buvo IV-oji vadų stovykla, kurioje dalyvavo apie 30 asmenų. Ar buvo pagaminti šiai stovyklai skirti gintariniai ženkleliai, ar tik gintarinės *lelijėlės*, lieka nežinoma.

Nepatvirtinti arba neišleisti skautiški ženkleliai. Be oficialiai išleistų ir nešiojimo taisyklėmis patvirtintų ženklelių buvo ir tokių, kurie narių buvo nešioti, bet oficialiai Lietuvos skautų sąjungos liko neįteisinti arba net neišleisti.

Skautų rėmėjų ženklelis. Astiko kataloge galime pamatyti du ženklelius, kurie, anot autoriaus, priklauso skautų rėmėjams¹⁸⁸. Ženklelių datavimo autorius nepateikė. Lietuvos skautams remti draugija pradėjo kurtis 1919 m. Oficialiai iki 1924 m. ji vadinosi Lietuvos paspirties Vyčių (skautų) draugija. Lietuvos skautams remti draugija veikė iki 1935 m. 1933 m. balandžio 29 d. skautų sąjungos posėdyje buvo nutarta paruošti projektus rėmėjų ženkleliui¹⁸⁹. Tad iki to laiko rėmėjai ženklelių tikrai neturėjo. 1936 m. sąjunga siekė atkurti rėmėjų organizaciją ir paskelbė Skautų rėmėjų reglamentą. Jame buvo numatytas ir skautų rėmėjų ženklelis¹⁹⁰. 1936 m. lapkričio 11 d. tarybos posėdyje buvo patvirtintas nutarimas išleisti specialų rėmėjų ženklelį¹⁹¹. 1937 m. gegužės mėnesį pranešta, kad yra ruošiami rėmėjų ženklelio projektai¹⁹². Daugiau žinių apie šiuos ženklelius nei archyvinuose dokumentuo-

¹⁸⁵ LSS Turto perėmimo aktas, 1940, I. 15, 20.

¹⁸⁶ Samuelio Leviaso (1899–?) gintaro prekybos firma (dirbtuvė ir parduotuvė) veikė Palangoje, Vytauto g. 62.

¹⁸⁷ LSS įvairios apyskaitos, 1934, in: LCVA, f. 576, ap. 1, b. 101.

¹⁸⁸ Algimantas Astikas, *op. cit.*, p. 196–197, Nr. 14–15.

¹⁸⁹ LSS posėdžių protokolai Nr. 11, 1933-04-29, in: LCVA, f. 576, ap. 4, b. 108, I. 60,

¹⁹⁰ Skautų rėmėjų reguliavimas, in: *Skautybė*, Kaunas, 1936, Nr. 3, p. 118, § 15.

¹⁹¹ LSS posėdžių protokolai Nr. 12, 1936-11-11, in: LCVA, f. 576, ap. 4, b. 11, I. 4,

¹⁹² L. S. S. taryba, in: *Skautybė*, Kaunas, 1937, Nr. 7, p. 74.

se, nei spaudoje aptikti nepavyko. Bet dar 1939 m. rudenį buvo paskelbtas pataisytas Skautų rėmėjų reglamentas, kuriame buvo pakartota informacija apie rėmėjų ženklelius¹⁹³. Iš turimos informacijos galima manyti, kad ženklelių iki Lietuvos skautų sąjungos likvidavimo 1940 m. pagaminta ir nebuvo. Ženkleliai, kuriuos Astikas priskyre skautų rėmėjams, iš tikrųjų yra Latvijos skautų ženkleliai.

Oro skautų ženklelis. Oro skautų ženklelis yra publikuotas Astiko kataloge, tačiau šiam ženkleliui trūksta nulaužto antrojo sparno¹⁹⁴. Pilnas ženklelio vaizdas buvo publikuotas Pasaulio skautijai skirtoje knygoje¹⁹⁵. Pirmasis skautų sklandytojų būrelis įsikūrė 1934 m. Šiauliuose. Pirmoji oro skautų draugovė – Dariaus ir Girėno, buvo įsteigta IV-ojoje Kauno gimnazijoje 1939 m. vasario 19 d. Ją sudarė 40 narių¹⁹⁶. Dar 1937 m. birželio 10 d. brolijos vado įsakymu Nr. 8 § 2 skautams sklandytojams buvo leista ant dešinės kišenės nešioti įgytą sklandytojo piloto ženklelį¹⁹⁷. Šį ženklelį galima buvo įsigyti Lietuvos aeroklube ir tai nebuvo skautiškas, o visiems sklandytojams skirtas ženklelis. Tikrasis oro skauto ženklelis buvo pagamintas tik 1940 m. Oro skautų Dariaus ir Girėno draugovei minint savo metines, vasario 25 d. sueigos metu nariams buvo įteikti oro skautų ženkleliai, o rėmėjams – oro skautų bičiulio ženkleliai¹⁹⁸. Iš čia sektų, kad ženkleliai buvo dviejų rūšių, bet ar jie skyrėsi tik spalva, ar ir apipavidalinimu – neaišku. Dariaus ir Girėno draugovės įkūrėju ir globėju buvo mokytojas dailininkas Vytautas Bičiūnas (1893–1943), o aktyviais draugovės nariais buvo ir du jo sūnūs – Vytautas ir Rimantas¹⁹⁹. Labai tikėtina, kad ženklelių projektai buvo sukurti paties Bičiūno, kuris yra žinomas kaip ne vieno ženklelio autorius. Laikraštyje *Skautų aidas* nuo 1939 m. kovo 25 d. buvo pradėti publikuoti straipsniai apie oro skautus, kurių rubrikos buvo pradedamos panašios stilistikos ženklelio piešinio vaizdu²⁰⁰. Nepaisant to, kad buvo naudotas tiek ženklelio piešinys, tiek pagaminti ir patys ženkleliai, skautų sąjungoje oro skautų

¹⁹³ Skautų rėmėjų reguliaminas, in: *Skautų aidas*, Kaunas, 1939, Nr. 21, p. 434, § 15.

¹⁹⁴ Algimantas Astikas, *op. cit.*, p. 196, Nr. 13.

¹⁹⁵ *Pasaulio skautijai – 100 metų*, p. 51, Nr. 3.

¹⁹⁶ Pirmoji Lietuvoje oro skautų draugija, in: *Lietuvos aidas*, Kaunas, 1939-02-19, Nr. 80, p. 3.

¹⁹⁷ Lietuvos skautų brolijos vado įsakymai, in: *Skautų aidas*, Kaunas, 1937, Nr. 16, p. 354.

¹⁹⁸ Sakalas, „I-oji Lietuvoje oro skautų Dariaus ir Girėno draugovė minėjo metines su kaktis“, in: *Skautų aidas*, Kaunas, 1940, Nr. 5, p. 100.

¹⁹⁹ Petras Jurgėla, *op. cit.*, p. 225.

²⁰⁰ *Skautų aidas*, Kaunas, 1939, Nr. 6, p. 156.

veikimo nuostatai ir programa nebuvo patvirtinta, tad Kauno oro skautų uniforma ir ženklelis buvo tik bandomieji pavyzdžiai²⁰¹.

Skautų tėvynės tarnybos ženklelis. Nuo 1939 m. prie skautų brolijos vadijos pradėjo veikti skautų tėvynės tarnybos skyrius. Jis turėjo paruošti skautus teikti įvairią pagalbą kariams, įstaigoms, organizacijoms (pavyzdžiui, ugniagesiams). Svarbiausias tikslas buvo paruošti skautus būsimam karui. 1939 m. rugsėjo 3 d. skautų sąjungoje buvo priimti Brolijos tėvynės tarnybos veikimo ir organizacijos dėsniai. Vyriausia brolijos vadija juos patvirtino 1940 m. gegužės 7 d. posėdyje²⁰². Skautų tėvynės tarnybos (TT) reglamente buvo numatyta įvesti TT ženklą. Pagal nuostatus TT ženklelį turėjo įsigyti kiekvienas skautų brolijos narys, dalyvaujantis Tėvynės tarnyboje. Ženklelis buvo numatytas trijų laipsnių: bronzinis, sidabrinis ir auksinis. Bronzinis buvo skirtas jaunesniesiems skautams nuo 10 metų amžiaus, sidabrinis – skautams iki 18 metų ir auksinis vyresniems skautams nuo 18 metų. Buvo numatyta ir kur ženklelis turi būti nešiojamas bei ką reikia atlikti norint jį gauti²⁰³. Skautų tėvynės tarnybos ženklelio projektams sukurti gegužės mėnesį buvo paskelbtas konkursas. Ženkleliai turėjo būti mažesni nei *lelijėlės*. Projektai turėjo būti pateikti iki liepos 1 d., o konkurse galėjo dalyvauti tik skautų sąjungos nariai. Projekto nugalėtoju buvo žadamas ne piniginis atlygis, o dovana²⁰⁴. Tačiau dėl 1940 m. birželio 15 d. įvykdytos Lietuvos okupacijos, vienintelis viešai skelbtas skautiškų ženklelių konkursas liko neįvykęs.

Kiti ženkleliai. Be aukščiau išvardytų ženklelių, įvairiose publikacijose yra minimi ir kiti ženkleliai, apie kuriuos beveik nieko nežinoma. Astiko kataloge yra publikuotas numeruotas ženklelis – stilizuota lėktuvo formos lelija su Gediminaičių stulpais, datomis 1926–1936 ir raidėmis D–G²⁰⁵. Tai galėtų būti oro skautų ženklelis, bet esamos datos tam prieštarauja ir ženklelis, matyt, yra vienos iš egzistavusių Dariaus ir Girėno draugovių. Šio vardo draugovės buvo įsteigtos daugelyje vietų (Alytuje, Kaune, Kybartuose, Klaipėdoje, Linkuvoje, Panevėžyje, Ramygaloje, Šilutėje, Šiauliuose

²⁰¹ „Pasiklausi sužinosi“, in: *Skautų aidas*, Kaunas, 1940, Nr. 9, p. 174.

²⁰² Vyriausio Brolijos vadijos posėdžiuose priimti reguliamai, nuostatai ir projektai, 1936, in: *LCVA*, f. 576, ap. 3, b. 214, l. 1.

²⁰³ Brolijos tėvynės tarnybos veikimo ir organizacijos dėsniai, in: *Skautų aidas*, Kaunas, 1940, Nr. 10, p. 192–193.

²⁰⁴ Skautų brolijos vyriausios vadijos tėvynės tarnybos skyriaus T. T. ženklų projekto konkursas, in: *Skautų aidas*, Kaunas, 1940, Nr. 10, p. 191.

²⁰⁵ Algimantas Astikas, *op. cit.*, p. 201, Nr. 22.

ir kitur). Ši draugovė turėjo būti įsteigta 1926 m., o vėliau pervadinta į Dariaus ir Girėno.

1940 m. gegužės 12–13 d. jūrų skautų Kastyčio laivas Šiauliuose surengė pirmąją jūrų skautų parodą, o jai atminti planavo platinti Karo invalidams šelpti komiteto įmonėje pagamintus ženklelius²⁰⁶. Kaip šie ženkleliai atrodė, kol kas duomenų neturime.

Knygoje *Ugniagesių garbės ženklai* yra publikuotas skautų ugniagesių ženklelis²⁰⁷. Knygos autorius apsiribojo tik ženklelio išvaizdos aprašymu ir pateikė jo datavimą 1925 m. Tačiau pirmoji skautų ugniagesių draugovė susiorganizavo tik 1931 m. Alytuje, o nuo 1936 m. veikė Kaune ir Šiauliuose. Rašytinės informacijos, kurioje būtų užfiksuota, kad skautai ugniagesiai turėjo savo ženklelius, rasti nepavyko. Vis dėlto ženklelio datavimo ir priklausomybės nustatymui padeda ant ženklelio antrosios pusės ir veržlelės esančios įkaltos raidės „AV“ (nuotraukos leidinyje nėra). Šie inicialai priklauso grave riui Aleksandriui Vinceržauskui (Vincerževskiui), turėjusiam juvelyrinę dirbtuvę Šiauliuose, pagal publikuotus šaltinius, veikusią 1943–1944 m.²⁰⁸ Tad ženklelis priklauso Šiaulių Šv. Florijono draugovės nariams (ilustracija Nr. 14). 1939 m. ši ne moksleivių draugovė turėjo 51 narį. Kada buvo pagamintas ženklelis – nustatyti sunkiau. Archyviniai dokumentai nurodo, kad Vinceržauskas juvelyrų ir graverių registre buvo jau 1938 m. gegužės 6 d.²⁰⁹

14 iliustracija. Šiaulių Šv. Florijono draugovės ženklelis. 1936–1940. Sidabras. Dydis 60 × 32 mm. Graveris Aleksandras Vincerževskis, Šiauliai

Apibendrinimai ir išvados. 1) Kaip ir Lietuvos skautų organizacijos veiklą, taip ir ženklelių išvaizdą, nešiojimą bei gamybą galima perskirti į du laikotarpius – 1922–1930 m. ir po 1930 m. 2) Pirmieji Lietuvos skautų organizacijos ženkleliai buvo nustatyti 1922 m. Nuo tada iki 1929 m. galėjo būti

²⁰⁶ Rengiama paroda, in: *Skautų aidas*, Kaunas, 1940, Nr. 9, p. 181.

²⁰⁷ Liudas Šulinskas, *Ugniagesių garbės ženklai, 1902–1942*, Kaunas: Arx reklama, 2013, p. 94–95.

²⁰⁸ Rita Škiudienė, „Tam tikri tarpukario auksakalystės bruožai“, in: *Primityvumas mene*, sudarytoja Teresė Jurkuvienė, Vilnius: Gervelė, Kultūros ir meno institutas, 1999, p. 356.

²⁰⁹ Prabavimo rūmų susirašinėjimas, 1930–1939, in: *LCVA*, f. 1737, ap. 1, b. 14, l. 345, 346.

gaminti ankstyvo pavyzdžio skautų ženkleliai – lelija su dvigubu kryžiumi. Ženkleliai su ant dvigubo kryžiaus uždėta lelija, dėl juose esančių raidžių LSA, turėjo būti nešiojami tik 1922–1925 m. Duomenų, kad tokie ženkleliai būtų buvę pagaminti ir 1928 m. – nėra. Iki 1930 m. savo ženklelius turėjo tik jūros skautai (dviejų variantų), jaunesnieji skautai – vilkiukai ir studentų skautų draugovė. 3) 1929 m. buvo pagaminti skaučių ženkleliai *rūtelės*, 1930 m. – skautų vyčių ženkleliai, 1931 m. – naujo pavyzdžio skautų ir jūrų skautų ženkleliai, 1935 m. jaunesniųjų skautų ženkleliai. 4) Įvairioje literatūroje minimų ir aprašomų skautų rėmėjų ženklelių pagaminta nebuvo. 5) Be oficialiai nustatytų, buvo ir atskirų draugovių nešiojamų ženklelių: Šiaulių ugniagesių, Kauno oro skautų 1940 m., nežinomos Dariaus ir Girėno draugovės. 6) Dėl archyvinių dokumentų nebuvimo Lietuvos skautų organizacijos ženklelių, datuojamų iki 1929 m., gamintojai yra nežinomi, bet tai galėjo būti Karo invalidams šelpti komiteto įmonės graverių dirbtuvės, pradėjusios savo veiklą nuo 1923 m. ir Kauno graveris Juozas Gerštykas. Po 1930 m. ženkleliai buvo gaminti net penkiose firmose: 1931–1932 m. Gerštyko firmoje, 1932–1940 m. Karo invalidams šelpti komiteto įmonės graverių dirbtuvėje, 1935–1937 m. „Ivazos“ firmoje, 1935–1940 m. „Gravelit“ ir „Graviūros“ firmoje, 1933–1937 m. brolių M. ir G. Kanų dirbtuvėje. Tokią didelę gamintojų įvairovę sąlygojo įvairios priežastys, bet pagrindinės buvo gamybos kaštai ir kokybė. Iš pradžių Karo invalidams šelpti komiteto įmonės graverių dirbtuvė nukonkuravo Gerštyko firmą ir gamino daug įvairių skautišku ženklelių. Vis dėlto jie nesugebėjo gaminti pigiai ir kokybiškai emaliuotų ženklelių, tad žalias *rūtelės* gamino „Ivaza“, o vyčių ženklelius – „Gravelit“. Nuo 1938 m. firma „Graviūra“ dėl mažesnių kainų perėmė ir kitokių skautišku ženklelių gamybą. 7) Deja, bet dėl nepilnai išlikusių finansinių apyskaitos knygų, nustatyti, kiek buvo pagaminta įvairių skautišku ženklelių, nėra įmanoma. Šiuo metu yra žinoma virš 20 skirtingų metalinių ženklelių (neskaičiuojant metalų ir gamintojų variantų) ir 3 gintariniai.

BADGES OF THE LITHUANIAN SCOUT ORGANISATION, 1918–1940

Summary

The article deals with issues of interwar badges of the Lithuanian scout organisation and presents data on the variety of badges produced: scouts, female scouts, younger scouts, sea scouts, scouts rovers (vyčių), student scouts, air and

firefighter scout friends, different camps. More than twenty different metal badges (not including variants of metals and manufacturers) and three amber badges are mentioned. Based on archival sources, attempts are made to establish the dating of various badges, their designers, manufacturers, and circulations of some of the badges. The article also dwells on the wearers of badges made of different sorts of metal. Unfortunately, no archival data from 1918 to 1929 and from 1939 to 1940 on the badges have survived. That is why we have no answers to all the questions that arise.

From the establishment of scouts in Lithuania in 1918 until 1929–1930, Lithuanian scouts used the badge of the international scout organisation – a lily supplemented with a double-cross and a wolf-head badge for all young scouts. At that time, only the scout chiefs' emblem of a double-cross with the scout lily and the badge of the sea scouts were exclusive. Later on, only badges characteristic of Lithuanian scouts were designed: the *rūtėlė* (rue) for female scouts in 1929, the bird-tulip for younger scouts in 1935, the stylised lily for scouts rovers in 1930, and the badges for sea scouts (1931) and the camps of 1933 and 1938.